BÚTI SÁNDOR:

ÚJ MATERIALISTA FILOZÓFIA – ÚJ DETERMINÁCIÓ ELMÉLET – VÁZLATA, ALAPTÉTELEI, ALAPÖSSZEFÜGGÉSEI

A VILÁG EGYSÉGES

ISBN 978-615-81609-0-2

Nyomdai előkészítés és nyomás:
Print 2000 Nyomda Kft.
Felelős vezető: Kovács András ügyv. ig.

Tartalom

ELŐSZÓ 5

BEVEZETŐ 9

I. A KOHERENS, MATERIALISTA FILOZÓFIA ALAPTÉTELEI. A MATERIALISTA FILOZÓFIÁKBAN IS ELLENTMONDÁSOK VANNAK 10

1. Létezik az anyagi világ, egyedüli létező 10

1.1. Az anyagi világ létezésének és a benne érvényesülő hierarchikus általánosság létezésének alátámasztottsága . 10

1.2. A materialista gondolkodóknak is nehézséget okoz az élet, a célszerűség, az ismeretek anyagartikulációként való értelmezése 11

1.3. A megismerés, a tudat anyagi természetét az támasztja alá – érdemben – ha azok kialakulásának is megismerjük determinálódását, annak törvényeit 13

2. A világot egységesnek tételezzük 16

2.1. Az anyagi világ hierarchikus általános sajátosságai, összefüggései megismerése a világ egységének megismerése 16

3. Az egy szubsztancia, s az egyértelmű meghatározottság tételezése, illetve ennek megkérdőjelezése 20

3.1. Ha nem találunk a világban különböző jelenségeiben teljes egységet (egy szubsztancia, teljes meghatározottság), ne álljunk meg az egység keresésével! 20

3.2. Az élet, célszerűség, tudat is anyagi determináció produktumai, anyagi jelenségek. Ennek elméleti rekonstruálása (magas szintű általánosítást igénylő) nehéz feladat 24

3.3. Az élővilág fejlődésének sajátos produktuma a megismerési képesség (a tudat) kialakulása, működése 27

3.4. Az ismeretek, gyarapodó ismeretek útján is alkalmazkodó szervezetek szakadatlan továbbfejlődésre képes „automaták” 33

II. AZ ANYAGI VILÁG EGYETEMES SAJÁTOSSÁGAI, ÖSSEFÜGGÉSEI, S AZOK EGYMÁSHOZ VALÓ VISZONYA 36

4. Az anyag egyetemes sajátosságai 36

4.1. Az egyetemes sajátosságokról általában..... 36

4.2. Teljes, egyetemes tér-időbeli rend tételezhető az anyagi világban. Az anyag *aktuális* és *potenciális* egyetemes sajátosságai 42

4.3. Értelmes és értelmetlen kérdések..... 45

4.4. Az anyagi világ időben egymást követő jelenségei milyen értelemben újak, illetve nem újak? 49

4.5. Kitekintés: Tévedés, hogy ellentmondásként értelmezzük a végesség és a végtelenség egymáshoz való viszonyát (pontok, kontinuumok)..... 52

5. Új determináció elmélet Az anyagi világ determináció oldaláról való megismerése..... 55

5.1. Az egyetemes sajátosságok, összefüggések ismeretétől a konkrétabb ismeretek felé való haladás elve 55

5.2. Új determináció elmélet..... 57

III. MIBEN KÜLÖNBÖZIK AZ ÚJ MATERIALISTA FILOZÓFIA MÁS FILOZÓFIÁKTÓL? KITEKINTÉS.....70

6. Az új materialista filozófia más közelítésben vizsgálódik, mint a többi filozófia..... 70

7. Monográfiasorozatban tárgyalom az új materialista filozófia összefüggéseit, tételeit..... 78

Előszó

Megismerésünk irányultsága: általánosságokat, általános sajátosságok, összefüggések keresése. A közös sajátosságok, a jelenségeket egymással összekapcsoló egységüket alátámasztó sajátosságok. A megismerés előrehaladásával mind több jelenség, összefüggés közös sajátosságai kerülnek feltárásra. A fizika tudomány azon felfedezése, hogy az anyag minden artikulációjának tömege van, megerősíti azon tételezést, hogy egységes a világ. Ezen összefüggés alapján is tételezhető, hogy a világ egységes. A materialista gondolkodók tételezik is ezt. Azonban az egységet a tudományos, filozófiai megismerésnek ez ideig nem sikerült modellezni.

A mind magasabb szintű egység megismerése egyre nehezebb feladat elé állítja a megismerést.

Általánosan elfogadott, hogy világunkban hierarchikus általánosságok vannak. Ha ilyen a világ, akkor más-más szintű általánosságait vizsgáló különböző tudományok által feltárt általánosság- (sajátosság-, összefüggés-) ismeretek egymáshoz való viszonya akkor modellezné a világ tételezett egységét, hierarchikus általánosságát, ha a különböző általánosságokat vizsgáló filozófia és a szaktudományok elméletei illeszkednének egymáshoz.

Azon elméletek szemléletben, amiben jelenleg a tudományok kutatnak nem sikerül a világban tételezett egységet modellezni. Ehhez új elméletre, ennek megfelelően új szemléletben való kutatásra van szükség.

Akkor szerzünk a dolgok sajátosságairól, összefüggéseiről a legtöbb, legmélyebb ismereteket, ha nem csak azt ismerjük meg, hogy milyenek a sajátosságai, de azt is, hogy a jelensége-

ket, azok különböző jellemzőit milyen okok váltották ki. *Kutató munkám során a jelenségek általános sajátosságait, összefüggéseit a determináció oldaláról vizsgálom*.

A következetes materialista felfogás szerint az anyagi világ egyik egyetemes sajátossága a determináció. A materialista determináció-elmélet alapos elemzése nyomán arra jöttem rá, hogy hibás ez az elmélet. S azt is sikerült felfednem, hogy mi a hiba. Új determináció elméletet modellezek.

Ezt követően folytattam a kutatást. Az általánostól a konkrét megismerése irányába haladás elvét követve. A világ szintes rendeződésének determinációja mind konkrétabb megismerését tűztem ki feladatul. Sikerült feltárnom az élőrendeződés alapösszefüggéseit is. S ezen belül az élőrendeződés különböző szintjeinek sajátosságait is. S az élő alkalmazkodás azon típusát is, amiben a megismerésnek is szerepe van. – Ezen alkalmazkodástípusnak van fajunk esetében kulcsszerepe.

Ezzel sikerült megismerni azt is, hogy a rendeződés egyetemes törvényei érvényesülése alapján milyen determinációs út vezet a megismerés képessége, a tudat kialakulásához. Az ember, a megismerő ember azt is ismerni akarjuk, hogy magának a megismerésnek hol a helye a világban.

Új filozófia elmélethez, új kutatási szemlélet, új paradigmák tartoznak. Egy-egy új szaktudományos elmélet általánosan ismertté tevése (előadások, publikációk útján) is nagy nehézséggel jár. Ugyanis, az új elmélet értékelői általánosan elfogadott elméletek szemléletében, paradigmáiban gondolkodnak. Túlnyomó többségük értetlenséggel fogadja az új elméleteket.

Az új filozófiai elméletet nem csak a filozófusok, de a szaktudósok is értetlenséggel fogadják. Az új materialista filozófia alapján modellezhető az anyagi világ tételezett egysége. Ez azt

jelenti, hogy az új materialista filozófia elmélete és tudományos elméletek, összefüggések harmonikusan illeszkednek egymáshoz.

A filozófiai irányzatok túlnyomó része az anyag-tudat viszony kérdését a filozófiák örök (vagyis megoldatlan) kérdésének tételezi. E filozófiában az anyag-tudat viszony már nem örök kérdése a filozófiának. (Tudtommal, a világ egységét modellező, a szaktudományok elméleteit is integráló filozófiát eleddig nem alkottak filozófusok.)

Mit tehetek, ha elméletemet értetlenül fogadják a neves tudósok, filozófusok? Mindent tőlem tehetőt megteszek, hogy filozófiai elméletem ne maradjon íróasztalfiókban. Kutató munkám eredményeinek csak kis részét teszi ki az, ami monográfiáimban eddig megjelent. A nagyobb része csak nyersfogalmazványokban van rögzítve. E részeket a későbbi munkáimban kívánom megjelentetni.

Hogy miért ajánlok fel jutalmat annak, aki elméleteimet, s az általam feltárt alapösszefüggéseket érdemben megcáfolja? – A tudományos munkák szerzői nem szoktak ilyen ajánlatokat tenni.

Azért, mert bizonyos vagyok elméleteim adekvátságában. Ha bárki mégis tudja munkáimat cáfolni, az megérdemli a jutalmat.

Csak azoktól fogadok el érdemi kritikát, akik nem csak elolvasták, de meg is értették az általam kifejtetteket. Minden elmélet bírálatának feltétele, hogy az, aki bírál, ismerje meg azt az elméletet, amit bírál.

A legáltalánosabb, filozófiai közelítésben kutatok. Tanulmányaim megértéséhez is magas szintű általánosítási képességre van szükség. Az olvasó meggyőződhet arról, hogy megértette az összefüggéseket, amennyiben a tanulmányban feltett kérdésekre meg tud válaszolni. Csak olyan személyektől fogadok el kritikát, akik megértették azt, amit kritizálnak.

Bizonyos vagyok elméleteim adekvátságában. ***Egymillió forint*** *jutalmat annak, aki elméletemet érdemben megcáfolja.*

Bevezető

E monográfia első részében általában *vázlatosan kifejtett* tételek, összefüggések vannak. Azzal kezdem, hogy ellentmondás van a világ tételezett egysége és az azt modellező ismeretek közt. A tételezett egység és az azt modellező elméletek összhangja a jelenlegi filozófiák, elméletek alapján nem történhet meg. Ehhez új filozófiára, s ennek megfelelően új szemléletben való kutatásra van szükség.

A világot egységesnek, anyaginak tételezzük. Abban az esetben, ha a különböző általánosságú szintű ismereteink nem tükrözik ezt az egységet (a tudatot nem tudják anyagi jelenségként értelmezni, a determinációt nem tudják pontosan megismerni, ebből a világ valószínűségi determinációjára következtetnek) téves dolog arra következtetni, hogy azért nem találják, mert nincs egység. Nem szabad feladni a dolgot, addig kell folytatni a kutatást, amíg az egységet megtaláljuk.

A monográfia második részében részletesen foglalkozom az anyagi világ egyetemes sajátosságaival, azon belül azzal, hogy az egyetemes sajátosságok közül a determinációval. A determináció oldaláról való vizsgálódás során nem csak azt ismerjük meg, hogy milyenek a dolgok, hanem azt is, hogy mi váltotta ki azokat. A jelenlegi materialista determináció elmélet hibás. Az ok-okozati összefüggések csak egy részével foglalkozik. Új determináció elméletre van szükség. E monográfiában az új determináció elmélet, filozófia alapösszefüggésének ismertetéséig jutok el. Az általánostól a konkrét megismerése irányába haladva egy másik monográfiában vizsgálom, hogy mik a determinánsok, konkrétabban. Különböző erők, a fizika tudomány által feltárt különböző erők, kölcsönhatások. Ezen erőknek a fizika tudománynál magasabb általánossági közelítésben vizsgálom az új determináció elmélet szemléletében.

I. A KOHERENS, MATERIALISTA FILOZÓFIA ALAPTÉTELEI. A MATERIALISTA FILOZÓFIÁKBAN IS ELLENTMONDÁSOK VANNAK

1. Létezik az anyagi világ, egyedüli létező

1.1. Az anyagi világ létezésének és a benne érvényesülő hierarchikus általánosság létezésének alátámasztottsága

Az e fejezetekben tárgyalt kérdések az Új materialista filozófia…c. monográfiában vannak részletesebben kifejtve.

Induljunk ki abból, hogy megismerő tevékenységet végzünk. Érzéki tapasztalatokat szerzünk, majd rendet, hierarchikus általános rendet keresünk az érzeteinkben. Megismerő tevékenységünk során úgy találunk véges érzeteinkben hierarchikus általánosságokat, rendet, ha tételezzük, hogy létezik a külső valóság, abban rend, hierarchikus általánosság, rend van. E külső valóság létezését, s benne a hierarchikus általánosságokat, rendet azonban mi – ismereteink végessége, kereső természete miatt – nem tudjuk bizonyosan megragadni. Ugyanakkor magas szintű megismerési képességünk, ismereteink fajtársainknak való átadása révén lehetőségünk nyílik arra, hogy az anyagi valóságban tételezett hierarchikus általánosságokat mind alaposabban megismerjük, modellezzük.

Két hipotézis arról, hogy létezik-e az anyagi világ vagy nem:

Az egyik hipotézis: Az anyagi világ létezését is, a benne érvényesülő tér-időbeli hierarchikus általánosság (rend) érvényesülését is az érzeteinkben feltáruló hierarchikus általános rend „igazolja", alátámasztja oly magas szinten, amilyen az emberi megismerés természete lehetővé teszi.

A másik hipotézis: csak az érzeteink léteznek. Csak bizonyos ismeretek az értékes ismeretek. Így a hierarchikus általánosságok ismeretei nem azok.

Az értékes ismeretek általánosság ismeretek. Így az a felfogás, hogy csak a bizonyos ismeretek az érzéki tapasztalatok az értékes ismeretek a megismerést zsákutcába terelik.

Milyen ismeretek, összefüggések alapján tételezzük mégis, hogy a külső valóság is bizonyosan létezik, illetve általánosságai is bizonyosan léteznek?

Milyen kapcsolat van a csak bizonyos ismeretek az értékes ismeretek és a zsákutcás megismerés között?

1.2. A materialista gondolkodóknak is nehézséget okoz az élet, a célszerűség, az ismeretek anyagartikulációként való értelmezése

A megismerési folyamat zsákutcája, ha azon jelenségeket, amiket nem tudunk más jelenségekkel egységesen értelmezni (élet, célszerűség, megismerés, tudat) – a nehezebb megismerési feladat előtt meghátrálva – más lényegűnek tekintjük.

Abból a tételezésből induljunk ki, miszerint a világunkban csak anyag létezik. Az anyag térben, időben; kvázi végtelen sokféle, egymásba átalakuló artikulációban létezik. az anyagon kívül nincs más létező. A materialista gondolkodók szerint minden artikuláció – beleértve ismereteinket, mint realitásokat is – anyagartikuláció.

A megismerés számára – úgy tűnik – azon tétel megalapozása okozza a legnagyobb feladatot, miszerint az élet, a célszerű élővilág, maga az ember s az ismeretei, tudata, célkitűzés, cselekvési alternatívák közti szabad választása is az anyag sajátos megnyilvánulása.

A filozófia a világ legáltalánosabb sajátosságait, összefüggéseit kereső diszciplína. Művelői közül sokan gondolták, hogy másféle típusú létező is létezik az anyag mellett. A célszerűség,

az élővilág, az ember, a célokat kitűző ember nem értelmezhető az anyagi létezés alapján. Van egy másik létező is világban e másik létező révén van a világban célszerűség, élet, tudat, rend.

Ismereteink jellemzői a végesség, a tévedésre való hajlamosság az, hogy kereső tevékenység produktuma. A megismerésünk során az érzéki tapasztalatokban azok elemzése során találunk általánosságokat. Az ismeretek gyarapodásával mind magasabb szintű általánosságokat találunk, amik „összekötik" a jelenségeket. Ennek megfelelően mind átfogóbb egységet a tételezünk az anyagi valóságban.

Az történik, hogy a megismerés korábbi szakaszában még egymástól függetlennek, közös sajátosságokkal nem rendelkezőnek ismert jelenségekről a megismerés előrehaladásával kiderült, hogy közös sajátosságaik vannak. A különbözőségeik mellett egység is van köztük.

Az élet, megismerés, a célszerűség anyagiságát, anyagartikulációként értelmezését a tudósok, filozófusok közül sokan nem fogadják el. A materialista gondolkodók között mind többen vannak azonban azok, akik – az agyi folyamatokról bővülő ismereteinkre támaszkodva – az életet, a világban megnyilvánuló célszerűséget, s még a megismerést, a tudatot is anyag megnyilvánulásnak, anyagi jelenségnek tartják. Az élővilág, a hozzákapcsolódó célszerűség, az ember, az emberi megismerés (a tudat) anyagi természetére vonatkozó ismereteink érdemben akkor válnak megalapozottá, ha megismerjük e jelenségek kialakulásának, a fejlődésének determinációját. Ezzel anyag-tudat viszony kérdése elveszti a filozófiában az „örök kérdés" státuszát.

Érzéki tapasztalataink elemzése során sajátos kereső tevékenység útján találunk mind magasabb szintű hierarchikus általánosságokat (rendet), egységet a tételezett anyagi világban.

Az anyag egyedülvalóságát tételezzük. A világ sokféle jelenségének anyagi jellegét akkor ismerjük meg érdemben, ha ezek kialakulásának, viszonylag stabil létezésének *determinálódásáról* is érdemi ismereteink vannak. Az élet, a tudat determinálódásának elméleti rekonstruálása nehéz feladat elé állítja a megismerést. Álmegoldás; a megismerés zsákutcája, ha – nem ismerve az élet, a megismerés determinálódását – az életet, a célszerűséget, a tudatot külön (szellemi) szubsztanciának tartják. Ez esetben az anyag-tudat viszonyt a filozófia örök kérdése marad.

Az élet, a tudat anyagi determinációja alapján való megismerése fordulat a filozófia, s a tudományok történetében, fejlődésében.

Mit értünk azon, hogy a mind magasabb szintű általános ismeretekhez sok lépcsős, mind magasabb szintű reflexió útján való kereső tevékenység útján jutunk?

Milyen összefüggés van a világban feltáruló hierarchikus általános rend, illetve egység mozzanatok között?

Mely jelenségek azok, amik anyagi jelenségekként való megragadása, így a többi jelenséghez való kapcsolása, integrálása nagyon nehéz feladat elé állította, állítja a megismerő embert?

Mi a feltétele annak, hogy az anyag-tudat elveszítse a filozófiában az „örök kérdés” státuszát? Mit jelent ez a filozófia, s a tudományok történetében?

1.3. A megismerés, a tudat anyagi természetét az támasztja alá – érdemben – ha azok kialakulásának is megismerjük determinálódását, annak törvényeit

Akkor sikerül a más lényegűnek, más elvek szerint működőnek tételezett jelenségeket, összefüggéseket érdemben „közös nevezőre hozni” a többi jelenségekkel, ha nem csak anyagiságukat konstatáljuk, de kialakulásuk, létezésük determinálódását is megismerjük.

A fizika tudomány legáltalánosabb tételei sok oldalról támasztották alá, hogy azt, hogy az anyagi világ egységes. Ezzel a kérdéskörrel a későbbiek során foglalkozom részletesebben. Ehelyütt csak azon fizikai tételt említem, amiből az következik, hogy az agyi, pszichikus jelenségek is anyagi jelenségek.

A fizika tudomány alaptétele, hogy a világban zajló folyamatok mind anyagi kölcsönhatások. Csak anyagi jelenségek hathatnak más anyagi jelenségekre. Anyagi kölcsönhatások az agyi folyamatok is, amik pszichikus élményeinkhez is alapul szolgálnak. E tétel érvénye, vagyis azon törvény, ami szerint csak anyagi jelenségek hathatnak anyagi jelenségekre, kizárja, hogy az anyag mellett szellem is, vagyis olyan létező, ami nem anyagi hat az agyi anyagi folyamatokra.

Addig, amíg az életet, a célszerűséget, a tudati, jelenségeket még nem úgy ismerjük, mint az anyagi determináció produktumait, még nem sikerül általánosan elfogadtatni, hogy ezek is anyag megnyilvánulások. Ehhez magasabb szintű ismeretekre van szükség.

A megismerés előrehaladása, az általánosítások terén való haladás során mind több olyan jelenségről, amiket korábban más jelenségektől külön-lényegűnek tételeztek sikerül feltárni, hogy ezek sem lógnak ki a sorból. A megismerés előrehaladásával az életről, célszerűségről, célokságról is mind megalapozottabban fog kiderülni, hogy ezek is anyag megnyilvánulások.

Amíg azonban nem sikerül elméletileg rekonstruálni, hogy milyen determinációs törvények érvényesülésének produktuma az anyag élettelen szintjeinek, s az élővilágnak a szerveződése, rendeződése. Konkrétabban, amíg nem sikerül elméletileg rekonstruálni, hogy az élet, a célszerűség, a megismerés is az anyag rendeződését eredményező determináció produktuma.

Addig csak azon ismeretek alapján tételezhetjük, hogy a tudat is anyagi jelenség, hogy az agyi, anyagi kölcsönhatások révén vannak pszichikus élményeink, ismereteink.

Csak anyag létezik. Ha anyagra csak anyag hathat, s az agyi folyamatok is anyagi kölcsönhatások, akkor egy nem anyagi létező, egy szellemi létező nem hathat az agyi folyamatokra, pszichikumunkra. Nem létezhet olyan nem anyagi létező, ami hat az agy anyagi folyamataira. Másként megfogalmazva, ha valamilyen eleddig nem ismert tényező hatással van agyunkra, az a nem ismert tényező is csak anyagi természetű lehet, hiszen az anyag agyi folyamataira, csak anyagi tényezők hathatnak.

Ha találunk olyan jelenséget a világban, amit nem tudunk azon elv alapján megalapozottan értelmezni, ami alapján más jelenségeket már értelmezünk, akkor folytatni kell a megismerő (kereső) tevékenységet addig, amíg a szóban forgó jelenséget is ugyanazon elv alapján tudjuk értelmezni, mint a többi jelenséget. Keressük meg azon törvényeket, amik azon jelenségeket is összekapcsolják a többi jelenségekkel, amikről korábban azt gondoltuk, hogy másféle létezők.

Általában a világ egységét tételezi, keresi a megismerő ember. Zsákutcába kerül az egységkeresés, ha abból, hogy bármely jelenség kialakulásának, viszonylag stabil létezésének determinációját adott ismeretszinten még nem ismerjük, ebből azt a következtetést vonják le, hogy a szóban forgó jelenség nem anyagi természetű.

A fizika mely tétele támasztja alá, hogy az agyi folyamatok alapján létező pszichikus, tudati jelenségek is anyagi jelenségek?

Mi a megismerés feladata akkor, ha a megismerés adott szintjén még nem tudunk más jelenségekkel egységesen értelmezni?

2. A világot egységesnek tételezzük

Az anyag egyetemes sajátosságainak, egymással illeszkedő hierarchikus általános sajátosságainak a megismerése jelenti az anyagi világ egységének megismerését.

Tételezzük, hogy csak anyag létezik. A megismerés hiányossága, ha bizonyos jelenségeket még nem tudjuk az anyag megnyilvánulásaként értelmezni. Sokan a szellemet azért tartják külön létezőnek, mert a megismerés még nem képes érdemben, magasabb szinten úgy értelmezni, hogy a pszichikus, a tudati jelenségek is az anyagi determináció produktumai. Az ismeretek, a pszichikus jelenségek más (anyagi) jelenségekkel való egységes értelmezése a filozófiai megismerés nagy feladata. – A megismerés során különböző nehézségű feladatokkal találkoznak az emberek. Az életet, a célszerűséget, a pszichikus jelenségeket anyagi jelenségként értelmezni a megismerés nehéz feladata. Ehhez nem elég, ha csak anyagi sajátosságaikra utalunk. Arra is magyarázatot kell, hogy találjunk, hogy hogyan, milyen torvények érvényesülése mellett alakultak ki. Vagyis a kialakulásának, létezésének oka, determinációja – általános közelítésben való – ismeretére is szükség van.

Magasabb szintű reflexió, általánosság: Azt, hogy egy-egy időben kialakult jelenségnek (életnek, tudatnak) az anyagi világban hol a helye, azt akkor ismerjük meg, ha kialakulása, létezése a determinálódásának törvényeit megismerjük.

Mely jelenségek azok, amelyeknek anyagi jellege megismerése a legnehezebb feladat elé állítja a megismerést?

2.1. Az anyagi világ hierarchikus általános sajátosságai, összefüggései megismerése a világ egységének megismerése

Tételezzük, hogy a világ egységes. Hierarchikus általánosság, rend van benne. A hierarchikusság azt jelenti, hogy a különböző általánosságú sajátosságok, összefüggések illeszkednek egymáshoz. Az ismeret-modelleknek tartalmaznia kellene, de – jelenleg – nem tartalmazzák a fent tételezett illeszkedést. (A filozófiai és a szaktudományos tételek illeszkedését).

Az érzeteinkben általánosságokat, hierarchikus általánosságokat (rend) keresünk. Akkor találunk, ha tételezzük az anyagi világ létezését, benne a hierarchikus általános rend létezését. Megismerésünk kereső természete okán az anyag létezésének, illetve hierarchikus általánosságai létezésének tételezése egymástól elszakíthatatlanok.

Ha nem tételeznénk az anyag létezését, akkor érzeteinkben nem találnánk hierarchikus általános rendet. Ha nem találnánk hierarchikus általános rendet, akkor sem, ha tételezzük az anyag létezését, akkor megalapozatlan lenne az anyag létezésének tételezése.

Akkor nyílik az érzeteink elemzésénél a legátfogóbb hierarchikus általános rend keresésére, megtalálására lehetőség, ha tételezzük az anyagi világ létezését, s abban teljes tér-időbeli hierarchikus általánosság, rend létezését.

A megismerési lehetőségeket korlátozó tételezéseink: 1. Ha nem tételezzük az anyagi világ létezését, s így benne a hierarchikus általánosság létezését sem, akkor nem juthatunk érdemi általános ismeretekhez. 2. Akkor sem juthatunk érdemi általános ismeretekhez, ha tételezzük az anyag létezését, de nem tételezzük, hogy az anyagi világban tér-időbeli hierarchikus általánosság (rend) van. Az anyagi világ létezését (azért) tételezzük, mert csak így találunk hierarchikus általános rendet érzeteinkben. 3. Tételezzük az anyagi világ létezését, a hierarchikus álta-

lánosságai létezését is, azonban nem tételezzük a teljes tér-időbeli rendet a hierarchikus általánosságokban.

A jelenségek térben, időben kvázi végtelen sokféle artikulációban léteznek, amelyeket közös sajátosságok összefüggések kapcsolnak össze. Ezen az alapon tekintünk minden jelenséget anyag megnyilvánulásnak, anyagnak. Csak egyféle létező, egy szubsztancia létezik, a tér-időben különböző artikulációk formájában létező az anyag létezik.

A megismerés az érzéki tapasztalatok elemzése során, ragad meg általánosságokat. Mind magasabb szintű általánosságokat. Egészen a minden anyagartikulációban meglévő egyetemes sajátosságokig, egyetemes képességekig. Az általános sajátosságokra, képességekre, összefüggésekre a hierarchikusság a jellemző. Az általánosságok hierarchikussága azt jelenti, hogy a magasabb szintű általánosságok és a konkrétabb általánosságok úgy viszonyulnak egymáshoz, hogy a konkrétabb általánosságok és a magasabb szintű általánosságok harmonikusan illeszkednek. Ez azt jelenti, hogy a konkrétabb általánosságok az általánosabb általánosságok sajátos megnyilvánulásai.

A valóságot elméletileg rekonstruáló, modellező ismeretek akkor adekvátak, ha különböző általánosságú tételei ennek megfelelően viszonyulnak egymáshoz. Amennyiben az ismeret modell nem felel meg e követelményeknek, korrigálni szükséges. A különböző általánosságú ismeretek összhangja valamelyik (az általánosabb vagy a konkrétabb) tétel korrigálásával valósul meg. Abból kiindulva kell a korrekciót végezni, hogy minden általános tétel az érzéki tapasztalatok alapján történő általánosítás produktuma. Így a legáltalánosabb sajátosságokat, összefüggéseket modellező ismereteknek is – végső soron – az érzéki tapasztalatokkal kell megfelelési viszonyban lenni.

Az filozófia a világ legáltalánosabb sajátosságait, összefüggéseit, egységét vizsgálja. Az egyetemes sajátosságok, összefüggések minden anyagartikulációban, változásban benne vannak. Ezek a legáltalánosabb sajátosságok, összefüggések. A megismerés során „az általánostól a konkrét megismerése" felé haladás elvet követjük. Ha így járunk el, akkor a hierarchikus általános sajátosságok összefüggéseket egymással összhangban, egymáshoz illeszkedve ismerjük meg.

A megismerés soklépcsős (mind magasabb szintű reflexiók), az érzetekben mind magasabb szintű általánosságokat kereső, gyakran tévedő tevékenység. A már megismert hierarchikus általánosságokra vonatkozó ismereteink mindaddig korrigálásra szorulnak, amíg az általánosabb, illetve konkrétabb ismereteink nem illeszkednek egymáshoz.

Az érzeteinkben feltáruló hierarchikus általános rend tételezése és az anyagi világ létezésének tételezése közti összefüggés:

Akkor ismerünk meg hierarchikus általános rendet érzeteinkben, ha tételezzük az anyagi világ létezését, s benne a hierarchikus általános rendet.

Az anyag létezésének tételezése és hierarchikus általánosságai létezésének tételezései – általánosságokat kereső megismerésünk okán – elszakíthatatlanok egymástól.

Ha nem tételezzük a világ létezését, így nem tételezhetjük érzeteinkben hierarchikus általános rendet, vagy ha tételezzük a világ létezését, de nem tételezünk érzeteinkben a hierarchikus általános rendet, akkor eleve elzárjuk magunk előtt azt az utat attól, hogy értékes általános ismereteket szerezhessünk.

Ha tételezzük a világ létezését, abban a tér-időbeli hierarchikus általánosságok létezését, akkor adekvátak a különböző általánosságokra vonatkozó ismereteink, ha azok illeszkednek egymáshoz.

Mit értünk az alatt, hogy az általánosságok összekötik az anyag sokféle jelenségét, azok változásait?

Milyen viszony van a különböző szintű (általánosabb és konkrétabb) általánosságok között? Milyen feladata van, ezzel kapcsolatban, az anyagi világban hierarchikus általános rendet „kereső" megismerésnek?

Mi a megismerés feladata akkor, ha a különböző szintű általánosságokra vonatkozó ismeretek nem illeszkednek egymáshoz?

Indokold meg azt, hogy miért előnyös, ha az általánosabb ismeretektől haladunk a konkrétabb sajátosságok, összefüggések megismerése felé!

3. Az egy szubsztancia, s az egyértelmű meghatározottság tételezése, illetve ennek megkérdőjelezése

3.1. Ha nem találunk a világban különböző jelenségeiben teljes egységet (egy szubsztancia, teljes meghatározottság), ne álljunk meg az egység keresésével!

Egységet, rendet, általánosságokat, általános rendet keresünk. Ha bizonyos jelenségeket nem tudunk egységesen értelmezni más jelenségekkel, akkor folytassuk tovább a megismerést, a keresést. Ha nem találjuk az egységet, és tételezzük, hogy nincs is, akkor nem is keresünk tovább. A megismerés zsákutcába kerül.

Ha nem találunk egységet s tételezzük, hogy nincs is egység, akkor zsákutcába kerül a megismerésünk. A belenyugvás nem igazi megoldás. Csak látszat-megoldás. Ha – adott megismerési szinten – hogy bizonyos jelenségek nem magyarázhatók anyagi jelenségként, az anyagi szubsztancia megnyilvánulásaként akkor tételezünk *szellemi szubsztanciát* is az anyagi mellett.

A determinációval kapcsolatban is hasonló szituációval találkozunk. Átéljük, például, hogy szabad akaratunk van. A megismerés adott szintjén még nem ismerjük, hogy egyértelmű determináció alapján is magyarázhatók szabadnak tételezett választásaink. *Két determináció elv érvényét tételezünk.* Egy anyagi, és egy szellemi determináció elv érvényét. Ezzel megoldottnak tekintjük a determináció kérdését. Valójában arra lenne szükség, hogy megtaláljuk, a választás determinációja is anyagi determináció.

Bizonyos mikrofizikai jelenségekről – megismerésünk sajátosságai okán – csak valószínűségi ismeretekkel rendelkezhetünk, mi értelme van annak, hogy a valóságban teljes anyagi meghatározottságot tételezzünk? Minden olyan, a világról alkotott felfogás, amelyik többféle létezőt tételez (anyagot, szellemet), több elv érvényét (determináció, indeterminációt) tételezi, megoldottnak tartja a kérdéseket, tételezi, hogy több elv érvényesül, nem folytatja tovább a kutatást. Addig kell tovább kutatni, amíg az egy létező, egy elv alapján sikerül a dolgokat értelmezni.

Abból, hogy nem találtunk egységet nem következik, hogy nincs is. Nem fogadtam el, hogy szellemi szubsztancia is létezik. Tételezzük, hogy egy szubsztancia létezése, az anyag létezése mellett is értelmezhetők, magyarázhatók az ismeretek, a tudat is. Tovább kell folytatni a kutató munkát.

Nem fogadom el, hogy az emberi tevékenységekhez kapcsolódóan a mindenkori jelen konkrét jelenségei két elv, a determináció és a szabad választás tudati determináció, azaz az indeterminációt által olyanok amilyenek. Nem fogadom el, hogy a mikrofizikai jelenségeknél a determináció és az indeterminációt elve is érvényesül.

Megismerő képességünk, az ismeretek – egyetemes determináció törvények érvényesülése mellet – az anyag rendeződése, magas szintű rendezettsége produktuma. A cselekvési alternatívák közti választásaink is, a mikrofizikai jelenségek is értelmezhetőek az egyértelmű meghatározottság alapján.

Az a tény, hogy *a mikrofizika jelenségeiről csak valószínűségi ismereteket szerezhetünk*, nem bizonyítja, hogy a valóságban két elv érvénye alakítja épen olyanná a jelenségeket, mint amilyenek. Abból, hogy a mikrofizikai jelenségekről csak valószínűségi ismereteket szerezhetünk, tévesen következtetnek a fizikusok és mások arra, hogy a valóságban is jelen van érvényesül a determináció mellett az indeterminációis.

Azon tételezésből, hogy a világban csak valószínűségi összefüggések érvényesülnek az is következne, hogy a tömeg, az anyag megmaradási törvény is csak valószínűségileg érvényes. Mit jelent a létezésnél a valószínűség? Keletkezhet is anyag, de el is tűnhet. Kereken kimondva: nem érvényes a tömegmegmaradás törvénye. Erre a következtetésre nem tapasztalatok eredményeként, hanem úgy jutottak, hogy abból, hogy a mikrofizikai jelenségekről csak valószínűségi ismereteink lehetnek arra következtettek, hogy a valóságban is csak valószínűségi meghatározottság érvényesül, hogy minden törvény, a megmaradási törvény is csak valószínűségileg érvényesül. A nem pontosan érvényesülő megmaradási törvény azt jelenti, hogy nincs megmaradási törvény.

Eszerint az anyag megmaradási törvény azért nem érvényes, mert az anyagi világ is mikrofizikai jelenségekből szerveződik, s ezekről csak valószínűségi ismereteket szerezhetünk, így a megmaradási törvények is csak valószínűségileg érvényesülnek, vagyis nem érvényesülnek. A valószínűségi létezés ugyanis azt jelenti, hogy a keletkezésnek, a megszűnésnek is van valószínűsége.

Hol téved el a megismerés? Ha csak valószínűségi ismereteket szerezhetünk, ez cáfolja a pontos meghatározottságot? Igazolja, hogy a valóságban is csak valószínűségi a determinációjuk? A valóságra vonatkozó ismereteink hiányosságából nem következik hogy a valóságban is hiányosság van.

A legáltalánosabb sajátosságokat, összefüggéseket, egységet vizsgáló, kereső filozófia napjainkig alapvetően két fő területen vallott kudarcot. Amennyiben kudarc, ha az egységet kereső megismerés nem talál egységet:

Az egyik: Az életet, a célszerűséget, az ismereteket, a tudatot nem volt képes olyan anyagi jelenségekként megismerni, amik az anyagi determináció eredményeként, egyetemes – rendeződést produkáló – determináció törvény sajátos megnyilvánulásaként alakulta ki.

A másik: A jelenségek konkrét időbeni egymásra következénél – noha egy elv érvénye mellett is értelmezhető az időben egymást követő anyagartikulációk egymáshoz való viszonya – két elv érvényét tételezi (determináció, indeterminácio).

Ha a megismerés nem találja meg a keresett egységet, annak az egyik oka az lehet, hogy nincs egység az anyagi világban. A megismerés fejlődése során azt tapasztaljuk, hogy ott ahol korábban nem találtak általánosságok, egységet, később megtalálják. Ezt ismerve akkor járunk el helyesen, ha a fenti területeken tovább keresem az egységet. (Csak az anyag létezik. Az időben egymást követő anyagartikulációk egymáshoz való viszonyánál egy elv, a determináció elve érvényesül.)

Milyen összefüggés van a megismerés fejlődése, és a világban megtalált általánosságok, egységmozzanatok között?

Az általánosságokat, az egységet keressük. Az emberek kétféleként viszonyulnak ahhoz, ha a keresés nem jár sikerrel, ha nem tudunk megbirkózni a feladattal. Melyik e kétféle viszonyu-

lás? Milyen következménye van az egyiknek, s a másiknak a későbbi megismerésre?

Mi feladata a megismerésnek, ha fejlettsége még ott tart, hogy a világban anyagi és szellemi szubsztanciát is tételez? Mi a feladata továbbá, ha determinációt és indeterminációt is tételez?

3.2. Az élet, célszerűség, tudat is anyagi determináció produktumai, anyagi jelenségek. Ennek elméleti rekonstruálása (magas szintű általánosítást igénylő) nehéz feladat

A filozófusok közül sokan – kimondva, ki nem mondva – a filozófia alapkérdésének tekintik az anyag és tudat egymáshoz való viszonyának kérdését. Mitől alapkérdés az alapkérdés? Attól, hogy adott ismeretszinten még nincs az anyag és a tudat egymáshoz való viszonyáról általánosan elfogadott elmélet. Akkor nem lesz örökké vitatott kérdés az anyag-tudat viszony kérdése, ha azt is sikerül megismerni, hogy milyen determináció (milyen törvények) érvényesülése mellett alakult ki, tökéletesedett az élet, annak fejlődése nyomán a megismerő-képesség, a megismerés, a tudat.

A filozófusok, tudósok az egyértelmű meghatározottság érvénye mellett nem tudták értelmezni, magyarázni azt, hogy az embereknek lehetőségük van alternatívák közti szabad választásokra. Ha minden egyértelműen meghatározott, akkor mi emberek is, minden megnyilvánulásunkban anyagilag egyértelműen determináltak vagyunk. Ez esetben hol a helye annak, hogy mi, emberek alternatívák közt választunk? Az élettelen, az élő jelenségek – így mi magunk is – egyértelműen determináltak lennénk? Az kétségtelen, hogy amikor ismeretélményeink, szükségletélményeink birtokában cselekvési alternatívák fogalmazódnak meg bennünk, azok közül egyet választunk, amit aztán végrehajtunk. Vagyis mindig egyféleképp alakulnak időben a dolgok a mi beavatkozásaink nyomán is.

Ha nem sikerül az egyértelmű meghatározottság alapján értelmezni minden jelenséget, tételezzük, hogy ez az elv az ember esetében – mivel szabadon választ – nem érvényesül. Esetleg az élővilág alacsonyabb fejlettségi fokán is érvényesül. Mi emberek azonban szabadon választunk a különböző cselekvési alternatívák között. Ha ezt tételezzük, akkor megoldottnak tekintjük e kérdést. Olyan a világ, amiben anyagi meghatározottság is tudati, szellemi meghatározottság is érvényesül. Eszerint a megismerésre a későbbiek során csak az a feladat hárul, hogy mind több oldalról elemezze e két szubsztancia, e kétféle determináció egymáshoz való viszonyát. Ezzel hallgatólagosan elfogadjuk: Nem azért nem tapasztaljuk, hogy nem egyértelmű a meghatározottság, mert hiányos az ismeretünk, hanem azért, mert a világban nem csak az anyagi determináció elve érvényesül. Ráadásul – tételezik – még az élettelen világban sem csak a determináció elve érvényesül. A mikrofizikai jelenségek csak valószínűségileg determináltak.

Sokan – helyesen – tételezik, hogy az a tény, hogy az ismeretek hatással vannak az anyagi folyamatokra, azt támasztja alá, hogy a tudati jelenségek is anyagi jelenségek. (A kölcsönhatás során csak anyagi jelenség hathat anyagi jelenségre.) A tudati és anyagi jelenségek, nem lehetnek külön szubsztanciák, hiszen hatással vannak egymásra. Így a kétféle determináció tételezése is megalapozatlan.

Olyan filozófiára, világelméletre lenne, van szükség, aminek alapján az egyértelmű meghatározottság mellett is értelmezni lehetne, hogy hol a fejlődő élet, s a megismerés anyagi világban elfoglalt helye? Milyen törvények alapján magyarázható a fejlődő élet, aminek bizonyos fajaihoz tartozó egyedek általános ismeretekkel is rendelkeznek. Ilyen elmélet megalkotását tűztem ki célul. Szerintem sikeres a tevékenységem.

Az anyagi világban az általánosságokat, hierarchikus általánosságokat, az egységet keresi a megismerő ember. Azt, hogy a különböző artikulációk ugyanazon anyag artikulációi akkor ismerjük meg érdemben, ha (más jelenségekből való) kialakulásának, létezésének determinációját is megismerjük.

Az élet létezésének, az élővilág fejlődésének anyagi determináció alapú megismerése, a tudat kialakulásának, létezésének anyagi determináció alapú megismerése nehéz feladatnak bizonyul. A sikertelen egységkeresésből, az is tételezhető, hogy azért nem ismerünk egységet az anyag valamint az élet, a megismerés esetén, mert nincs. Az élet, a tudat, a célszerűségek, nem anyagi, hanem szellemi jelenségek. E tételezés szerint az anyag-tudat viszony a filozófia örök kérdése – következésképpen – érdemben megoldatlan, elvileg megoldhatatlan kérdése.

Tételezhető azonban az is, hogy az élet, a tudat is anyagi jelenségek. Arról van csupán szó, hogy eleddig még nem sikerült sem az élet, sem a megismerés kialakulásának viszonylag stabil létezésének a determinációját megismerni.

A világ szintes szerveződése determinációjának produktuma az élővilág kialakulása, fejlődése, következésképp a megismerés, a tudat kialakulása, létezése, fejlődése is. Sikerült a determináció azon törvényeit feltárni, amik érvényesülése alapján szerveződött, fejlődött, fejlődik az élet, megjelent a megismerés, a tudat.

Abból, hogy a megismerés, a tudat kialakulása determinációját is ismerjük – a korábban már feltért ismeretek mellett –, szerintem az is következik, hogy az anyag-tudat viszony nem alapkérdése többé a filozófiának. Fordulatot jelent ez nem csak a filozófia történetében, hanem a filozófia és a szaktudományok egymáshoz való viszonya történetében is.

Mivel magyarázható, hogy az emberek az anyagi determináció mellett szellemi, tudati determinációt is tételeztek, tételeznek?

Mi abban a felfogásban a hiba, ha a filozófusok, tudósok abból, hogy nem ismerik érdemben, hogy a tudat hogyan illeszkedik, kapcsolódik a világ többi jelenségéhez, azt tételezik, hogy a világban két szubsztancia van – az anyag és a tudat (szellem)?

Mivel magyarázható, hogy sok filozófus azt tételezi, hogy a filozófia egyik örök kérdése az anyag és a tudat egymáshoz való viszonyának értelmezése?

3.3. Az élővilág fejlődésének sajátos produktuma a megismerési képesség (a tudat) kialakulása, működése

Az anyagi világ sajátossága, hogy feltételfüggően képes mind bonyolultabb viszonylag stabil anyagcsomókba rendeződni. Az élettelen szintes rendeződése mellett az anyagi világban – nagyon kötött feltételek mellett – élővilág, élőrendeződés is kialakul. A Föld bolygón kialakult. Az élőszervezetekben véletlenszerűen olyan változások is kialakulnak, amik örökletessé válnak. Azok a szervezetek maradnak életben, amik örökletes változásai létezésüket, mind nagyobb mértékű elszaporodásukat lehetővé teszi. A szóban forgó változások eredményeként alakult ki fejlődött tovább a megismerő képesség, azaz a tudat is.

Ismeretélmények birtoklása képességével, szükségletélmények képességével, valamint a helyváltoztató mozgásképességgel rendelkező szervezetek élőrendeződés produktumaként való kialakulása determinációjával csak később foglalkozom érdemben. Ehelyütt csak röviden térek ki arra, hogy e funkciók mindegyike csak úgy előnyös a szervezetek számára, ha a többi funkció is működik. Tételezhető, hogy az érzéki ismereteink is, ezen ismeretekben az általános sajátosságok keresése, megtalálása, felidézése is, továbbá a szükségélményeink is agyi, anyagi determináció produktumai. Így cselekvési alternatíváink is azok. – A köztük lévő választásokkal, majd a nekik megfelelő

tevékenységekkel együtt. Vagyis a pszichikumunk (ismeretekkel, szükségélményekkel, cselekvési alternatívák közül való választással együtt) anyagi tényezők által való determináltsága nem cáfolható.

Hogy jobban megértsük, hogy az egyértelműen determinált anyagi világban hol van a megismerés, a pszichikai jelenségek egyértelmű determináltságának helye, végezzünk egy gondolatkísérletet. Tételezzük, hogy létezik a világban egy lény, aki annak megfelelően, hogy a világ folyamatai egyértelműen determináltak az anyagi világban érvényesülő törvényekkel számolva, annak jelenlegi paraméterértékeit ismerve nem csak a közeli, távoli múltat, de a közeli távoli jövőt is ismeri.

A Laplace által tételezett megismerési képességgel rendelkező mindentudó démon vajon létezhetne-e anyagi jelenségként? Vagy csak szellemi lényként létezhet? Ha csak szellemi lényként létezne, akkor ez ellentmondana „a csak egyértelműen determinált anyagi világ létezik" elvnek, hiszen az anyagi világ mellett szellemi világot is tételezne. Más: Vajon az, hogy mindenről lenne ismerete, azt jelenti e, hogy saját ismereteiről megismerési tevékenysége működéséről is lennének ismeretei?

Nincs ilyen lény. Laplace sem tételezte, hogy létezik mindentudó lény. Csak olyan lények létezhetnek, amik az anyagi determináció hatására létrejöhetnek.

Mi, emberek is képesek vagyunk megismerésre, előrelátáshoz alapul szolgáló általános ismeretek szerezésére. Igaz ezen ismeretek végesek, tévedésre hajlamosak, s az érdemi általános ismeretek nem bizonyosak, csupán megalapozottak. A mi ismeretszerzésünk azonban maga is része a világban zajló determinációnak, vagyis a pszichikus jelenségek is anyagiak, determináltak.

Mint minden jelenség, anyagartikuláció mi magunk is, ismereteink is anyagi determináció produktumai vagyunk. Milyen törvények érvényesültek, érvényesülnek a determináció során, aminek hatására a mind magasabb rendű élettelen szintek is, az élővilág is, annak fejlődésével mi magunk is, megismerő képességeink, illetve ismereteink is kialakultak determinálódtak? Ehelyütt a fenti kérdésekre csak nagyon röviden válaszolok.

Az élőrendeződés alapösszefüggése, hogy a szervezetek örökítő anyag véletlenszerű változásai közül csak azok rögzültek, amelyek előnyösen hatottak – tendenciajelleggel – a szervezetek létezési folytonosságára. A megismerési képességhez, az ismeretek szerzéséhez alapul szolgáló örökletes változásokra is érvényes ez az összefüggés.

Nagyon lényeges összefüggés: Azoknak a képességeknek, amiknek eredményeként előrelátáshoz alapul szolgáló általános ismeretekhez jutunk önmagukban nincs alkalmazkodási értékük. Valahogyan mégis „kell, hogy legyen" ilyen értékük, ha egyszer az élőrendeződés, fejlődés során rögzült ez a képesség. A megismerési funkció, az ismeretek, amik alapján előrelátunk, egy elemét képezi csupán egyféle típusú alkalmazkodást megvalósító funkció-rendszernek. A megismerés funkciónak csak a többi funkcióval együtt van alkalmazkodási értéke.

Az ismeretek, valamint szükségélményünk alapján cselekvési alternatívákat keresünk, az alternatívák közt választunk, majd a választott fizikai tevékenységet végrehajtjuk. E tevékenység sorozat révén alakítunk ki olyan feltételeket, amiknek a következményei – nagy valószínűséggel – előnyösek lesznek reánk nézve. Kielégítjük szükségleteinket. Mi akkor a rövid válaszunk arra, hogy mi a magyarázata annak, hogy az élővilág fejlődése során véletlenszerűen kialakult megismerő képesség rögzült, s ennek révén az ismeretek is megjelentek? Az, hogy e képesség

alapján, a gyarapodó, előrelátáshoz alapul szolgáló ismeretek birtokában, mind sikeresebben választhattunk, hajthattunk végre olyan anyagi tevékenységeket, amik következményei előnyösek a szükségleteink kielégítéséhez.

Az élőrendeződés során a véletlenszerűen determinálódott (gén) változatok közül – tendenciajelleggel – csak olyanok rögzülnek, amiknek alkalmazkodási értéke van. Abból a tényből, hogy az élővilágban olyan szervezetek léteznek, amik megismerési képességgel, ismeretekkel rendelkeznek, már következik, hogy az ismeretekkel rendelkezés előnyös a létezési folytonosság szempontjából. Miután ezt már kikövetkeztettük azon determinációs kapcsolat megkeresése a következő feladat, aminek alapján megértjük, milyen más életfunkciókkal együtt van az ismereteknek alkalmazkodási értéke.

Induljunk el a „kályhától”! Minden anyagcsomó azáltal létezik viszonylag stabilan, mert a kölcsönhatások, folyamatok eredményeként alkotóelemeinek egymáshoz való viszonya időben kvázi változatlan marad. A viszonylag stabilan létező élőszervezetek is e determináció alapján léteznek.

Az élővilág továbbrendeződése: Véletlenszerű örökletes változások közül azok maradnak tartósak, amelyek, a szervezetnek az örökítő anyagában olyan változást idéznek elő, ami mellett megvalósul a szervezet létezési-folytonossága. Az élővilág fejlődésének magyarázata – a véletlenszerű változások közül a létezési folytonosságra előnyösen hatók rögzülése, továbbrendeződése, „felhalmozódása”. A megismerő képességet meghatározó örökletes változások is azért rögzültek, mert előnyöseknek bizonyultak a létezési folytonosság szempontjából.

A megismerő képességnek önmagában nincs alkalmazkodási értéke. 1 Az ismereteknek más képességekkel, funkciókkal

együtt van kulcs szerepe az alkalmazkodásban. Milyen más funkciókról van szó? A 2 helyváltoztató képesség és egyéb mozgásképesség funkció, 3 szükségállapotot kifejező funkció – ami szükséglet kielégítést lehetővé tevő tevékenységekre való késztetés képesség funkciója is egyben.

Következtetés: 1. A megismerési képesség, funkció (így az ismeretek is) – mint a szervezetek bármely funkciója – azért rögzült, azért tökéletesedett miután véletlenszerűen kialakult, továbbrendeződött, mert előnyösnek bizonyult a szervezetek létezési folytonossága megvalósulásához. 2. Az ismeretek nem közvetlenül, csak más képességekkel, funkciókkal együtt (szükséglet-érzékelő funkció, helyváltoztatást is lehetővé tevő mozgás funkció) bírnak alkalmazkodási értékkel.

Csak a későbbiekben írok részletesebben arról, hogy az anyag mind magasabb rendű jelenségeinek rendeződés során érvényesülő egyetemes törvény milyen konkrétabb módon érvényesül úgy, hogy az élővilág is kialakul, s fejlődése során a megismerési képesség is kialakul, továbbfejlődik. Ehelyütt csak vázlatosan foglalkozom ezzel a kérdéssel.

Minden rendeződés (a részecskéktől az életig, az emberi tudatig) egyetemes törvénye, hogy a sokféle változás közt véletlenszerűen olyanok is akadnak, amelyik következménye, hogy bonyolultabb jelenségek, anyagcsomók alakulnak ki; amiknek jellemzője, hogy – alapvetően alkotóelemeik egymásra való hatása, illetve belső folyamatok következményeként – megmarad létezési folytonosságuk. Az élőszervezetek is ilyenek.

A változást kiváltó ok-okozati összefüggés is, a jelenségek stabil létezését eredményező ok-okozati összefüggések is érvényesülnek az anyagi világ rendeződésének determinációjánál:

1. A változások közt olyan is akad (véletlenszerűen), amelyik hatására bonyolultabb jelenség alakul ki.

2. A jelenségek alkotóelemei olyan determináló hatást fejtenek ki egymásra, aminek egymáshoz való térbeli viszonyuk stabilitása, azaz magasabb rendű jelenség stabil létezése a következménye.

A fentiekből következik, hogy a véletlenszerű változások közül – tendenciajelleggel – azok rögzülnek a jelenségekben, amik előnyösek azok létezési folytonossága szempontjából. E törvények érvényesülnek az élővilág létezésénél, továbbrendeződésénél, fejlődésénél is.

Arra a kérdésre kerestem a választ, hogy a megismerő képesség, ennek nyomán a gyarapodó (általános) ismeretek konkrétan hogyan előnyösek azon szervezetek (létezése) számára, amelyeknek ismereteik vannak környezetükről.

Elemző munkám során az alábbi összefüggéseket ismertem meg: A gyarapodó ismeretek nem közvetlenül előnyösek a szervezet szempontjából. Más képességekkel, funkciókkal együtt lehet, van jelentős előnye a szervezetek számára. Mely funkciók ezek?

Helyváltoztató mozgásképesség, a mozgásartikuláció képessége mellett.

Szükségállapot érzékelő képesség, ami egyben tevékenységre késztető képesség is. Éhség, szomjúság stb. érzékelés képessége.

A szükséglet élmény aktiválja, motiválja a szervezet már megszerzett ismereteit, s ilyen módon keresi a szervezet azon (helyváltoztatást is magába foglaló) tevékenységet, aminek következményeként a szervezet szükségletei, létfontosságú szükségletei kielégítésre kerülhet. Majd a megtalált (választott) tevékenységet a szervezet elvégzi. – Létfontosságú szükségletei kielégítésre kerülnek, ez előnyös változás a szervezet létezési-folytonossága megvalósulása szempontjából.

Az ismeretek gyarapodása nyomán a szervezetek mind hatékonyabban elégítik ki ismeret–szükségélmény–tevékenység útján létezési folytonosságuk szempontjából alapvető szükségleteiket.

Az élővilágban érvényesülő törvények közül melyik az, amelyik meghatározza, hogy a véletlenszerűen kialakuló örökletes sajátosságok közül mely sajátosságok rögzülnek, öröklődnek?

Magyarázható-e az, hogy miután az élővilágban a megismerő képesség véletlenszerűen kialakult, e képesség öröklődővé vált, rögzült, tovább tökéletesedett?

Magyarázza meg: Az ismereteknek önmagukban miért nincs, nem lehet alkalmazkodási értéke?

Ha az ismereteknek önmagukban nincs alkalmazkodási értékük, akkor milyen más sajátosságokkal, képességekkel együttműködve van?

3.4. Az ismeretek, gyarapodó ismeretek útján is alkalmazkodó szervezetek szakadatlan továbbfejlődésre képes „automaták”

Az ember készítette automaták is képesek érzékelni a környezeti hatásokat, más-más hatásokra más-más módon reagálnak, vagyis az automatákra is jellemző, hogy alternatívák közül választanak. Ennyiben hasonlítanak az ismeretek alapján alkalmazkodó szervezetekhez, így hozzánk emberekhez is. Egyezés: nem csak az automaták választásai, de a mi választásunk is determinált.(Egyetemes érvényű az egyértelmű meghatározottság.) Különbözőség: Az ember új (általános) ismeretek szerzésére is képes. Ez okból mi emberek szakadatlan továbbfejlődésre képes „automaták” vagyunk. Az emberek által készített automaták nem ilyenek. Az ember az aki – gazdagodó ismeretei alapján – mind jobb programokat készít az általa gyártott automaták számára, s határozza meg, hogy az automaták a különböző hatásokra milyen alternatívák közül miként válasszanak. Az automaták csak azon alternatívák közül választhatnak, csak olyan feladatokat végezhetnek el, amikre az emberek progra-

mozták. E feladatokat azonban az embereknél sokkal gyorsabban, hatékonyabban képesek elvágezni. (Az automaták emberi szükségletet elégítenek ki.)

Az előrelátásunk mindig tartalmaz pontatlanságot. Minél tökéletlenebbek azon ismereteink, amik alapján tevékenykedünk, annál sikertelenebb szükségletkielégítő tevékenységünk. Ez arra sarkall bennünket, hogy megkeressük, hogy mi volt a hiba a korábbi ismereteinkben, ami miatt tevékenységünk nem volt sikeres. E folyamat során lehetőség nyílik arra, hogy ismereteinket gyarapítsuk, minden határon túl tökéletesítsük.

Mi emberek, mint legmagasabb szintű megismerési képességgel rendelkezők, ismereteinket képesek vagyunk átadni fajtársainknak.

Az ismeretek alapján való alkalmazkodás funkcióinak a rendszere: Ismeret—szükségélmény—cselekvési alternatíva választás—fizikai tevékenység. A fizikai tevékenység eredményeként olyan feltételek alakulnak ki, amik révén – tendenciajelleggel – ki tudjuk elégíteni szükségleteinket. Sikertelenség esetén, ismeretkorrigálás, gyarapítás, újabb cselekvési alternatíva-választás, majd annak fizikai, feltételváltozást eredményező végrehajtása. Az ismeretek szakadatlan gyarapodnak. Így mind hatékonyabban elégülnek ki a szükségletek.

Mi emberek is sajátos, permanens továbbtanulásra képes, „továbbtanuló automaták" vagyunk. Az élőrendeződés során alakult ki, fejlődött tovább a megismerő képesség, mivel a gyarapodó ismeretek birtokában hatékonyabb szükségletkielégítésre nyílt, nyílik lehetőség.

Téves az a felfogás, hogy az egyértelmű meghatározottság elvének érvényesülése mellett nem értelmezhető az emberek cselekvési alternatívák közti választása, az ismeretek tökéletesí-

tése, gyarapodása, a mind tökéletesebb ismereteken alapuló tevékenységek révén a mind hatékonyabb a szükségletek tevékenység útján való kielégítése.

Az élőszervezetek ismeret – élmény – tevékenység útján való szükséglet kielégítése, alkalmazkodása is az egyértelmű anyagi determináció érvényesülése mellett valósulhat, valósul meg.

A szervezetek meghatározott ismeretekkel való rendelkezés alapján, meghatározott szükségélmény alapján, meghatározott helyváltoztató képesség, tevékenységképesség alapján mérlegelnek, választanak a pszichikumukban felmerülő szükséglet kielégítő tevékenységek (alternatívák) közül. Választásuk, fizikai tevékenységük az automaták választásával, tevékenységével analóg.

A fenti alkalmazkodási képességgel rendelkező szervezetek ismeretei, élményei, mozgásképessége a szervezet élete alatt továbbfejlődik. Az ismeret–élmény–tevékenység útján alkalmazkodó szervezetek továbbfejlődésre képes automatákként modellezhetők.

A fenti módon történő alkalmazkodás mind tökéletesebb megvalósulásában az ismeretek gyarapodásának van sajátos kulcsszerepe. Ez a legmagasabb szintű megismerési képességgel rendelkező fajunk történelme fényesen igazolja.

Az ismeret–(szükséglet) élmény– tevékenység útján történő alkalmazkodás melyik elemének továbbrendeződése eredményeként tökéletesedik, válik mind hatékonyabbá a szükséglet kielégítő tevékenység?

Mit értünk az alatt, hogy minden megismerő képességgel – ez úton gyarapodó ismeretekkel – rendelkező faj (így az ember is) tökéletesedésre, továbbfejlődésre képes automataként értelmezhető?

II. AZ ANYAGI VILÁG EGYETEMES SAJÁTOSSÁGAI, ÖSSEFÜGGÉSEI, S AZOK EGYMÁSHOZ VALÓ VISZONYA

4. Az anyag egyetemes sajátosságai

4.1. Az egyetemes sajátosságokról általában

Általánosan elfogadott: Az általánostól a konkrétabb ismeretek irányába haladjon a megismerés. Az egyetemes sajátosságok, összefüggések a legáltalánosabbak. Ennek megfelelően – az anyagi világ hierarchikus általánosságainak megfelelően – az egyetemestől a konkrétabb irányába…. No, de több egyetemes sajátossága van világunknak, melyik egyetemes sajátosságtól induljunk? A megismerés feladata megtalálni azt az egyetemes sajátosságot, amelyikből kiindulva a legtöbb ismeretet szerezhetünk a világ jelenségeiről, folyamatairól.

Az anyag egyetemes sajátosságai:

1. Az anyag „első” egyetemes sajátossága; ami a többi egyetemes sajátossága meglétének is feltétele: Az anyag *létezik*. Egyedüli létező.

2. Az anyag térben, időben végtelen sokféle, időben változó artikuláció formájában létezik.

3.Az anyag egyetemes sajátosságai megismerésében a fizika tudomány eredményeinek van sajátos kulcs szerepe. A fizika tudomány tárta fel, hogy az anyag minden megnyilvánulásának, artikulációjának *tömege* van. Ott az anyag, ahol tömeg van. Ahol tömeg van, ott anyag van.

A fizika tudomány tétele az is, hogy *a tömeg megmaradó mennyiség*. Nem keletkezhet, nem tűnhet el. Ebből következik, hogy az anyag örök létező. Mindig volt és mindig lesz.

Megjegyzem, ezt sokkal egyszerűbb kijelenteni, mint elfogadni azt, hogy ezen összefüggésből mi következik. Csupa olyan jelenséggel találkozunk, amik kialakulnak, léteznek, valameddig, majd eltűnnek. De hogy az anyag mindig volt, és mindig lesz ezt elképzelni, ennek megfelelően elfogadni is nehéz.

Az anyag úgy örök létező, hogy térben, időben különböző véges artikulációk formájában létezik. Ez létezési módja. Az egyes artikulációk elbomlanak, de anyaguk megmarad. Az anyag adott artikulációja elbomlásával új, másféle artikuláció formáját ölti.

A fentiek ismeretében érhető, hogy *a létezés kategóriáját kétféle típusú létezésre is használjuk*. Az anyag örök létezésére, illetve az anyagartikulációk létezésére, amelyek nem örök létezők, keletkeznek, léteznek, elbomlanak. Nagyon fontos, hogy a létezés kategóriájának e kétféle használatával, a köztük lévő jelentésbeli különbséggel tisztában legyünk.

A kétféle létezés egymástól való elhatárolását fogalmilag is megtehetjük. A *létezés* fogalmát az anyagra, az örök létezőre használjuk. Az anyag, mint egyedüli létező véges anyagartikulációi formájában létezik. E kétféle létezés megkülönböztethetjük azzal, hogy a véges létezőket *létezési módok*ként értelmezzük. Az örök létező anyag létezési módjainak.

Az, hogy az anyag térben, időben véges, változó anyagartikulációk formájában létezik szemléletes. Az hogy minden anyagi jelenségnek tömege van, a fizika tudomány felfedezése már kevésbé szemléletes. Még kevésbé szemléletes, hogy a tömegre, mint az anyag egyetemes sajátosságára megmaradási törvény érvényes.

4. Az anyagartikulációk időben átmennek egymásba. Az emberek megtapasztalják például, hogy a víz, pára formájában,

folyadékvíz formájában, illetve jég formájában, artikulációjában is létezik (létezési módok). S ebből, hogy bizonyos artikulációk oda-vissza átmennek egymásba az tételezhető, hogy ezen anyagartikulációk egyféle létezőnek, az anyagnak különböző megnyilvánulási. Azonban azt már a fizika tudomány tárta fel, hogy az anyagartikulációk mindenike közvetlen illetve közvetve bármely más artikulációba (artikulációelemébe) átmehet. Ebből az következik, hogy minden anyagartikuláció ugyanazon anyagból van.

Az anyagartikulációk ugyanazon anyagból való létezését az bizonyítja, hogy azok képesek egymásba oda-vissza átalakulni.

Hogyan is van ez? Az anyag egyik megnyilvánulása a nyugalmi anyag. Más-más szintekhez tartozó anyagcsomói végső soron részecskékből, protonokból, neutronokból és elektronokból épülnek fel. (Másféle nyugalmi tömegű részecskék is keletkeznek, ezek azonban rövid életűek, így e részecskék nem szerveződnek magasabb rendű anyagcsomókká.)

Több szinthez (részecskék, atommagok, atomok, stb.) tartozó anyagcsomó, nyugalmi tömegű jelenség van. Végső soron mind-mind protonból és elektronokból szerveződik. (Ennél bonyolultabb a szintes szerveződés. E közelítés leegyszerűsítés. A későbbiek során e kérdésre majd visszatérek.) A protonok és az elektronok másféle sajátosságokkal rendelkező részecskék, mint a fotonok. (Az előzőeknek nyugalmi tömegük, a fotonoknak mozgási tömegük van.) Ugyanazon anyagból való létét csak az bizonyítaná, ha ezek is képesek lenének – megfelelő feltételek mellett – egymásba átalakulni. A fizika által feltárt tételekből ez kikövetkeztethető. Hogyan?

Minden töltéssel, nyugalmi tömeggel rendelkező részecskének van anti részecskéje. Ezek egymással egyesülve foton ré-

szecskéké alakulnak. Ebből az következik, hogy a fotonok és a töltéssel rendelkező nyugalmi tömegű részecskék azonos anyag, létező különböző megnyilvánulása. A fotonok egyféle típusú részecskék, amik csak energiatartalmukban különböznek egymástól. Minden részecske antirészecske pár egyesülve fotonná alakul, és fordítva. A minden nyugalmi tömegű részecske foton részecskékké alakulási képességéből az következik, hogy minden nyugalmi tömegű részecske is ugyanazon anyagból van. Vagyis, hogy a különböző anyagartikulációk – a részecskék is – ugyanazon anyagból vannak.

A fizikának az a felfedezése, hogy minden anyagartikuláció közvetlen, vagy közvetve képes – amennyiben ehhez a feltételek kedvezőek – képes bármely más anyagartikulációba átalakulni az anyag különböző-artikulációi közt nagyom mély egységet modellez. Ugyanazon anyagból vannak.

5. Az anyagartikulációk determinációja azt jelenti, hogy az anyag artikulációinak időben való egymás követésében is teljes a rendezettség. Általánosan elfogadott az a tétel, miszerint „azonos hatások azonos következményeket váltanak ki”. A megismerő ember erre abból következtet, hogy a megismerése mind pontosabbá válásával, a hatások mind pontosabb ismerete mellett az előrelátott következmények is mind pontosabbak. Tételezzük, hogy teljes pontos a determináció. Ezt csak azért nem vagyunk képesek pozitíve megragadni, mert megismerés (véges, kereső) természetéből következően sem a hatásokról, sem a következményekről nincs teljesen pontos ismeretünk.

A determináció alatt általában azt értjük, hogy térben létező anyagartikulációk időben egyértelműen váltják ki a későbbi anyagartikulációkat. Minden időben egymást követő állapotot, artikulációt a megelőző állapotok, artikulációk alakítják pontosan olyanná, amilyen.

A determináció fogalmát átfogóbb értelemben is használhatjuk. Eszerint a determináció az anyagi világban érvényesülő teljes tér-időbeli rendet tartalmazza. Az anyag egyetemes létezése is, egyetemes sajátosságai is rend-megnyilvánulás. Tartalmazza, hogy létezik, egyedüli létezőként megmaradó létezőként az anyag. Az ilyen tágan értelmezett determináció az időben egymást követő anyagartikulációkban érvényesülő teljes rendezettség mellett az egyetemes létezés, az egyetemes létező egyetemes sajátosságának a rendjét, rendezettségét is tartalmazza. Tartalmazza, hogy tömege van minden anyagartikulációnak, s hogy a tömegre, ennek megfelelően az anyagra a megmaradási törvény érvényesül. Tartalmazza, az anyag térben, s időben véges változó artikulációk formájában létezik. Tartalmazza, hogy a térben, időben egymásba oda-vissza átmenő anyagartikulációk ugyanazon anyagból vannak.

A tágan értelmezett determináció egyetemes sajátosság implicite az összes más egyetemes sajátosságot is tartalmazza. A többi egyetemes sajátosság egy-egy egyetemes mozzanatát tartalmazza az anyagnak. E többi egyetemes sajátosságok közül csak a tömeg (mennyiségi) megmaradása tétel tartalmaz olyan egyetemes sajátosságot, ami adott tulajdonságról nem csak ennek létezését „tartalmazza”, hanem; e sajátosság pontos (megmaradó) mennyiségiségét is. (A tömeg megmaradási tétel érvénytelen lenne, ha a mennyiségére nem lenne érvényes a megmaradás.)

A tételezett, tágabb értelemben vett determináció egyetemes sajátosság az, az egyetemes sajátosság, ami a világban érvényesülő minden más egyetemes sajátosságot is tartalmaz. Az anyagi világban teljes tér-időbeli rendet tartalmaz.

Az anyag egyetemes sajátosságaira vonatkozó – jórészt a fizika tudomány által megerősített, feltárt – ismereteink:

Következetes materialista világfelfogás szerint: Csak az anyaglétezik. Egyetemes létezése feltétele egyetemes sajátosságai létezésének. Több egyetemes sajátossága van.

Térben, időben létezik.

Térben, időben inhomogén.

A fizika tudomány felfedezése a tömeg, illetve energia megmaradási tétel. E tételek egyetemes érvényéből következik, hogy az anyag örök létező. Nem keletkezhet; nem semmisülhet meg.

A fizika azon tételéből, miszerint minden jelenség egymásba közvetlen vagy közvetve átalakulni képes részecske vagy részecskékből szerveződik, a sokféle konkrét artikulációban megjelenő anyagról nem csak az derül ki, hogy minden jelensége azonos egyetemes sajátosságokkal rendelkezik, hanem az is – abból, hogy az anyagartikulációk között teljes az „átjárhatóság", az oda-vissza átalakulás –, hogy minden anyagartikuláció ugyanazon létező különböző létezési formája.

Az anyag egyetemes sajátossága a determináció is. Az egyetemes sajátosságok mindegyike az anyagi világban valamilyen rendezettséget állít. Az egyetemes sajátosságokat elemezve az alábbi következtetésre jutottam:

Szűkebb értelemben: A determináció, mint egyetemes sajátosság az időben egymást követő anyagartikulációk közti teljes rendezettségét is tételezi. Többet mond az anyagról, a tér-időbeli létezésénél, tér-időbeli inhomogenitásánál, a megmaradásánál; annál, hogy az anyagartikulációk ugyanazon anyag megnyilvánulásai. A determináció implicite az anyag előzőekben felsorolt egyetemes sajátosságát is magába foglalja. A determináció a tér-időbeli anyagartikulációk egymáshoz való viszonyában a pontos időbeni egymásutániság, vagyis az egyértelmű meghatározottság.

Tágabb értelemben: Az anyag determinációja, mint az anyag egyetemes sajátossága nem csak az anyagartikulációk időben egymás

követésének teljes rendezettségét, hanem az anyag minden rendezettségét, vagyis az egyetemes létezése rendjét, egyetemes sajátosságait, mint rendezettséget is tartalmazza, tételezi.

Milyen kapcsolat van „az anyag egyetemes létező" tétel, valamint az anyag többi egyetemes sajátosságaira, vonatkozó tételek között?

Mely fizikai tétel támasztja alá, azt a filozófiai tételt, hogy az anyagra mennyiségi megmaradási törvény érvényesül?

Mely – a fizika tudomány által feltért – egyetemes sajátosság támasztja alá azt a filozófiai tételt, hogy minden anyagartikuláció ugyanazon anyag megnyilvánulása?

Az anyag mely egyetemes sajátosság tartalmazza implicite az anyag összes más egyetemes sajátosságait is; így a térben, időben létező anyagi világban érvényesülő teljes rendet?

4.2. Teljes, egyetemes tér-időbeli rend tételezhető az anyagi világban. Az anyag *aktuális* és *potenciális* egyetemes sajátosságai

Az anyagot egyetemes létezőnek tételezzük, aminek artikulációinál teljes rendet tételezünk. Ezen egyetemes rend kétféle. Egyrészt minden anyagartikuláció, minden tér-időkörnyezetben egyetemes közös sajátosságokkal rendelkezik (aktuális egyetemes sajátosság). Másrészt az időben egymást követő anyagartikulációkat a megelőző anyagartikulációk alakítják pontosan olyanná, mint amilyenek. Egyetemes érvényű: Azonos hatások azonos következményeket váltanak ki (potenciális egyetemes sajátosság.)

Azok a sajátosságok *aktuális* egyetemes sajátosságok, amikkel minden anyagartikuláció minden tér-időkörnyezetben rendelkezik. (Egyedüli, örök létező, aminek a tömegmegmaradás

is, a tér-időben való létezés is, egyetemes sajátossága. Továbbá az is, hogy anyagartikulációi ugyanazon anyagból állnak, amit egymásba való átmenetük támaszt alá, s az is, hogy az időben korábbi anyagartikulációk egyértelműen határozzák meg az időben későbbi artikulációkat. Vagyis teljes rendezettség, szabályosság jellemző az anyagi világra.)

A determináció különleges aktuális egyetemes sajátossága az anyagnak. Ugyanis a jelenségek, *anyagartikulációk időbeli egymásutánisága konkrét egyértelmű kapcsolatát is jelenti*. Az is aktuális egyetemes sajátosság, hogy minden anyagartikulációra minden *konkrét* tér-időkörnyezetben érvényesül, hogy az időben korábbi anyagartikulációk váltják ki (egyértelműen) az időben későbbieket.

Mit jelent ez? A tágabban értelmezett determináció, egyértelmű meghatározottság implicite az anyag összes egyetemes sajátosságát tartalmazza. Hogy az anyag örök létező, hogy a tömegmegmaradás is jellemző rá, a tér-időbeliség is, a változás is jellemzője, aminek artikulációi ugyanazon anyag megnyilvánulásai. Továbbá, hogy az anyagartikulációk időben egyértelműen követik egymást.

A determináció aktuális egyetemes sajátosság az, ami érvényesülve sajátos módon *potenciális* egyetemes sajátosságok is érvényesülnek. A determináció a világban teljes tér-időbeli rendezettséget tételező egyetemes sajátosság. Miben különböznek az aktuális illetve potenciális egyetemes sajátosságok? Az anyag mely sajátosságához kapcsolódóan léteznek *potenciális* egyetemes sajátosságok? A térben, időben változó, véges anyagartikulációk formájában való létezés sajátosságából. Ezen artikulációk időben egyetemes érvényes elv (egyértelmű meghatározottság) alapján követik egymást.

Milyen egyetemesség érvényesül a jelenségek időbeni egymás követésénél? Az azonos hatások azonos következményeket váltanak ki elv. Hol van ebben az egyetemesség? Minden konkrét determinációra érvényes, vagyis egyetemes érvényes, hogy a hatások megismétlődésénél pontosan megismétlődik a következmény is. Egyetemes elv érvényesül az időben egymást követő anyagartikulációknál. Egyetemes érvényű, hogy azonos anyagartikulációkat (hatásokat) mindig azonos anyagartikulációk (következmények) követik. Abból következtettünk erre, hogy minél pontosabb az időben megelőző hatások pontosabbak, a következményeik is pontosabbak.

Különbözik ez (*potenciális*) az egyetemes sajátosság aktuális egyetemes sajátoktól. Mivel ezek az egyetemes sajátosságok csak feltételfüggően, mint képességek, és nem aktuálisan egyetemesek. Az egyértelmű meghatározottságot jelenti ez az egyetemes sajátosság.

Mi a viszony az anyag potenciális egyetemes sajátossága, az egyértelmű meghatározottság, valamint azon egyetemes sajátossága közt, hogy minden artikulációja ugyanazon anyagból szerveződik (amit az támaszt alá, hogy az artikulációk mindenike képes minden más artikulációba átmenni)? Az egyértelmű meghatározottság tételezi a teljes rendezettséget. A jelenségek egymásba való átmenete egyetemes sajátosság azt tartalmazza, hogy az egyértelmű determináció úgy valósul meg, hogy a determináció során bármely anyagartikuláció ugyanazon anyag artikulációja. Ezt az támasztja alá, hogy az anyagartikulációk úgy képesek egymásba (közvetlenül vagy közvetve – odavissza) egymásba átalakulni, hogy ezen átmenetek során az egyértelmű determináció érvényes.

Az anyag minden artikulációjában, minden tér-időben érvényesülő egyetemes sajátosságai az anyag **aktuális** egyetemes sajátosságai.

Az anyagartikulációk tér-időbeli egymáskövetésének rendje, az „azonos hatások azonos következményeket váltanak ki” tételből az következik, hogy **potenciális**an, feltételfüggően az anyag minden artikulációja, változása is egyetemes. (Azonos hatások azonos következményeket váltanak ki.)

A következetes materialista felfogás szerint: Az anyag aktuális és potenciális egyetemes sajátosságai révén teljes a rendezettség az anyagi világban.

A jelenségek oda-vissza egymásba való átalakulása egyetemes sajátosságból következik, hogy az ugyanazon anyag különböző-artikulációi úgy alakulnak át, közvetlen, illetve közvetve egymásba, hogy e változások egyértelműen determináltak.

Melyek az anyag aktuális egyetemes sajátosságai?

Milyen tapasztalatok alapján következtetünk arra, hogy az anyagnak nem csak az aktuális, de az összes többi – tér-időbeli artikulációi, összefüggései is egyetemesek – potenciálisan?

Miben különböznek az aktuális, illetve potenciális egyetemes sajátosságok?

Melyik az az aktuális egyetemes sajátosság, ami a potenciális egyetemes sajátosságokat is „tételezi”?

A determináció, mint egyetemes sajátosság miben különbözik az anyag többi aktuális egyetemes sajátosságtól?

Az anyagi világ milyen típusú rendezettségét tartalmazza a szűkebben értelmezett determináció, milyet a tágabban értelmezett determináció?

4.3. Értelmes és értelmetlen kérdések

Az anyagnak különböző típusú (aktuális, potenciális) egyetemes sajátosságai vannak. Az egyetemes sajátosságoknak nem

lehet kiváltójuk, okuk. Csak az időben kialakuló véges, keletkező, létező, elbomló entitásoknak lehet, illetve van okuk. Nem, mint képességeknek, csak, mint időben egymást követőknek. A fenti összefüggés nem ismeréséből fakad az a téves felfogás, hogy a világon mindennek oka van. Amikor olyan dolgok okai után kutatunk, amik egyetemesek, álkérdésre keresünk választ, felesleges (megismerő) munkát végzünk, mivel sem az aktuális, sem a potenciális egyetemes sajátosságoknak nem lehet kiváltójuk.

Mi a megismerés? Az érzéki tapasztalatok gyűjtése, azokban általánosságok keresése, találása. Az anyagi világ általánosságainak (sajátosságok, összefüggések) megismerése, modellezése. A kvázi végtelen sokféle anyagartikuláció sajátosságai, összefüggései hierarchikus általánosságainak modellezése. Nem elég a jelenségek általános sajátosságainak a megragadása. Az ok-okozati összefüggéseknek, az egymást követő anyagartikulációk rendjének elméleti rekonstruálásával jutunk magasabb szintű, átfogó ismeretekhez. Az okokat is megragadó ismeretek a mélyebb ismeretek, mert ez esetben nem csak azt tudjuk, hogy milyen sajátosságok jellemzőek a jelenségekre, anyagartikulációkra, de azt is tudjuk, hogy időben milyen anyagartikulációk váltották ki e jelenségeket.

Tételezzük, hogy a világ tér-időbeli jelenségeiben teljes rendezettség. Az anyag tér-időbeli artikulációiban hierarchikus általánosságok vannak. a teljes rendezettségből következik, hogy csak egyetemes sajátosságai vannak. Aktuális, illetve potenciális egyetemes sajátosságai.

A potenciális egyetemes sajátosságok ahhoz kapcsolódnak, hogy az anyag térben, időben sokféle, változó artikulációkban létezik úgy, hogy azok időben egyértelműen követik egymást. Vagyis ezen időben való egymást követésben is egyértelmű, vagyis egyetemes érvényű kapcsolat van. Az azonos hatásoknak

egyetemes érvénnyel azonosak a következményei. Ebből az következik, hogy az anyag minden tér-időbeni megnyilvánulásai is egyetemesek – képesség szerint. Annak, ugyanis, hogy a végtelen sokféle képességek bármelyike aktualizálódjon az a feltétele, hogy a determináció során kialakuljon – térben, s időben – a kiváltó feltétel, kiváltó hatás. Az időben egyértelműen egymást követő anyagartikulációk között, és csak azok között van ok-okozati összefüggés.

Valójában akkor ismerünk meg érdemben egy-egy anyagartikulációt, összefüggést, ha keletkezésének, létezésének okait is ismerjük. Nagyon fontos azonban annak tisztázása, hogy minek van, minek nincs (elvileg nem lehet) oka. Nincs mindennek oka. Csak a véges dolgok időbeni alakulásainak van s lehet okuk. Az egyetemes létezőnek, e létező egyetemes sajátosságainak elvileg nem lehet oka. Ismereteink alapján azt tételezzük, hogy az anyag az egyedüli létező, teljes tér-időbeli „önrendezettségben" létezik. A térben, időben egymást egyértelműen követő kvázi végtelen sokféle anyagartikuláció formájában létező anyag teljes rendezettsége valósul meg. Aktuális, illetve potenciális egyetemes sajátosságok felelnek meg e teljes rendezettségnek.

Az előzőekben vázoltak alapján az is világos, hogy az anyagi világ mely sajátosságai alapján vannak ok-okozati összefüggések. Az anyag aktuális, illetve potenciális egyetemes sajátosságainak elvileg nem lehet oka.

A megismerés során sok szellemi energiát kötött le az, hogy egyetemes, örök létezőnek, e létező egyetemes sajátosságainak, képességeinek is keresték az emberek az okát.

Sokan úgy gondolkodnak, hogy az aktuális, illetve potenciális egyetemes dolgoknak is van oka, csak az ember számára

megismerhetetlenek. Azért ne adjuk fel. ezeknek is keressük az okát! Mi az oka, például, az anyag létezésének, amire a megmaradási törvény érvényes. Nem gondolják végig, hogy mi következik minden megmaradási tételből. Ha bármire a megmaradás a jellemző, annak létezése, érvényesülése nem lehet kiváltó ok következménye.

Az persze tételezhető, hogy az anyagot természetfeletti létező teremtette úgy, hogy ezt követően már a megmaradási elv érvényesülése révén létezik. Ez azonban már nem tudományos tételezés. A megmaradási törvényeket (tömegmegmaradás, képességek megmaradása stb.) a tapasztalatok alátámasztják.

1. Sem az aktuális, sem a potenciális egyetemes sajátosságoknak nincs, elvileg nem lehet oka. Az ok-okozati összefüggések a potenciális egyetemes sajátosságok időbeni aktualizálódása során, az időben egymást követő aktuális anyagartikulációk közötti egyértelmű kapcsolat.

2. Az a tény, hogy az emberek az egyetemes sajátosságoknak is okait keresték, keresik az a magyarázata, hogy még explicite (a reflexió adott szintjén) nem ismerik az előzőekben vázolt azon összefüggést, miszerint az egyetemes dolgoknak, sajátosságoknak elvileg nem lehet okuk.

3. Nagyon fontos, hogy tisztázzuk: Nem azért nem találunk az egyetemességeknél okokat, mert megismerő képességünk korlátozott, hanem azért mert nincs, elvileg nem lehet okuk.

Milyen kapcsolat van a megmaradási tételek (anyag-, tömeg-, képességek megmaradása) és az ok-okozati összefüggések között?

Az anyagi világban a jelenségek mely sajátosságának van, mely sajátosságainak nincs, elvileg nem is lehet oka?

Az anyag kétféle egyetemes sajátossága (aktuális, és potenciális) közül melyikhez kapcsolódóan van, milyen vonatkozás-

ban van ok-okozati összefüggés? Mely egyetemes sajátossághoz kapcsolódóan semmilyen vonatkozásban nem lehet ok-okozati összefüggés?

4.4. Az anyagi világ időben egymást követő jelenségei milyen értelemben újak, illetve nem újak?

Az időben korábban aktualizálódó anyagartikulációk determinálják, aktualizálják pontosan olyanná a későbbieket, mint amilyen. Ennek során egyetemes képességek mennek át potenciálisból aktuálisba. A világban nincsenek új képességek. Az anyagnak végtelen sokféle képessége van. Csak a képességek aktualizálódásai az újak. Abban az értelemben, hogy ami korábban csak képesség volt azt a korábban aktualizálódtak kiváltják, aktualizálják.

Mivel mi emberek keresés útján jutunk ok-okozati összefüggések ismeretéhez, számunkra nem csak a képességek aktualizálódásai újak, de maguk a korábban még nem ismert képességek ismeretei is újak.

Az anyagartikulációk időben egyértelműen váltják ki egymást. Olyan artikulációk aktualizálódnak ilyen módon, amik korábban nem léteztek aktuálisan. Ebben az értelemben, az időben egymást követően aktualizálódó anyagartikulációk, *mint aktualizálódóak, újak*. De képesség szerint egyetemesek, nem újak. Az egyértelmű meghatározottság, a világban érvényesülő teljes rendezettség mellett nem lehetnek újak.

Véges érzéki tapasztalatokban keressük az általánosságokat, általános összefüggéseket. Az általános ok-okozati összefüggéseket. A megismerés előrehaladásával mind több általános ok-okozati összefüggést, mind általánosabb ok-okozati összefüggést is megismerünk, modellezünk.

Mivel nem eleve ismerjük az anyag potenciális egyetemes sajátosságait számunkra az általánosságok, általános okok, törvények mindegyike új, amikor megismerjük. Tételezzük azonban, hogy az általunk nem ismert általános ok-okozati összefüggések, mint képességek a mi ismereteinktől függetlenül mindig léteztek, mindig létezni fognak. S azt is tételezzük, hogy e képességek közül mindig csak azok aktualizálódnak, amiket megelőző aktuálisan manifesztálódó egyetemes képességek kiváltanak, aktualizálnak. Az egyetemes képességek időben egymást követő egyértelmű aktualizálódásai az ok-okozati összefüggések.

Az anyagi világban csak olyan időbeli változások történhetnek, történnek – az egyértelmű meghatározottság elv érvénye mellett – amik képesség szerint egyetemesek, s aktualizált előzményeik kiváltják, aktualizálják. Vagyis a világban semmi, képesség szerint új dolog nem történik, történhet – ha egyszer az időben egymást követő jelenségeknél a korábbi aktualizált képességek egyértelműen váltják ki, aktualizálják a későbbieket.

Megismerésünk természetéből következik, hogy azok a jelenségek, változások, amik az anyag egyetemes képességei, sajátosságai, számunkra – ismereteink végessége, kereső jellege miatt a korábban még nem ismertek – újak. Ezen egyetemes képességek közül aktualizálódásuk nyomán ismerünk meg mind többet. (Ismereteink kereső természete miatt, csak az általános ok-okozati összefüggéseket vagyunk képesek érdemben megismerni.)

Analitikus és szintetikus ismereteket különböztetünk meg. Kissé leegyszerűsítve a dolgot egy-egy jelenségről, változásról már ismert sajátosságokat analitikus ismereteknek tekintünk. Megismerő tevékenységünk során új ismereteket szerzünk. Az új ismereteket tekintjük szintetikusaknak. Kissé leegyszerűsítve

a dolgot, a fentiekből következik: Ismereteink közt azon ok miatt különböztetünk meg analitikusakat és szintetikusakat, hogy számunkra újak-e vagy nem.

A mindentudó démon minden ismerete analitikus ismeret lenne. Minden törvényt, minden anyagartikulációt, azok minden paraméterértékét, minden tér-időkörnyezetben (a végtelen múltban s a végtelen jövőben) ismerne. Mivel e képzeletbeli lény, már mindent ismer, számára semmilyen ismeret nem lehetnek új, azaz szintetikus ismeretek. Más a helyzet velünk, emberekkel. Mind több ismeretet szerzünk. Amikor megszerezünk egy-egy új összefüggést, akkor azt szintetikus ismeretnek tartjuk. Ha már ismerjük, analitikus ismeretnek. Minden határon túl keressük az új ismereteket, amiket, amikor megragadjuk, szintetikus ismereteknek tartjuk. Amikor már birtokoljuk, analitikus ismeretek. Ahogy ismereteink gazdagodnak mind több a megtaláláskor szintetikus ismereteink „válnak" analitikusakká. Amiket már ismerünk, azok már nem szintetikus, hanem analitikus ismeretek.

1. Ha egyértelmű meghatározottság érvényesül a világban, abban semmi olyan nem történhet ami, olyan képesség alapján valósult meg, ami nem egyetemes, ami új. Azok a potenciálisan egyetemes sajátosságok aktualizálódnak a mindenkori jelenben, amiket előzőleg aktualizálódott ugyancsak potenciális egyetemes sajátosságok, anyagartikulációk kiváltanak, aktualizálnak.

2. Az időben egymásután aktualizálódó artikulációk közül azok, amelyek még nem aktualizálódtak, csak, mint képességek léteznek. Az egyetemes képességek időben egymást követő sajátos aktualizálódásai valósulnak meg. Úgy is értelmezhető a dolog, hogy minden, a korábbi aktualizálódott anyagartikulációk által kiváltott anyagartikuláció új. Abban az értelemben új, hogy már nem csak mind egyetemes képesség létezik. Az új természet nem a képességre, hanem az aktualizálódására vonatkozik.

3. Számunkra más vonatkozásban is újak az időben egymást követő anyagartikulációk. Ugyanis véges kereső ismereteink alapján, ha van is homályos ismereteink arról, hogy a jelenlegi aktuális anyagartikulációk által kiváltott későbbi artikulációk milyen sajátosságokkal rendelkeznek, az ismereteink alapján számított, illetve a tényleges következmények között mindig van, mindig lesz eltérés. Lesz számunkra új – ismereteink tudásunk korlátozottsága miatt.

4. Ismereteink gyarapodásához kapcsolódóan különböztetünk meg analitikus, illetve szintetikus ismereteket. Kissé leegyszerűsített közelítésben: A már ismert jelenségek, sajátosságok, összefüggések (amiknek elemei, azok kapcsolatai már ismeretek) analitikusak. Az új sajátosságok új összefüggések, amikkel gyarapodnak ismereteink, szintetikus ismeretek. Így az ismereteink gyarapodásával az újonnan feltárt szintetikus ismereteink később analitikus „besorolást" kapnak.

Történhetnek-e a világban új dolgok, amennyiben (tételezzük, hogy) a világban minden anyagartikuláció, minden változás, képesség szerint (potenciálisan) egyetemes?

Az emberek megismerő tevékenységük során mind több új ismerettel gazdagodnak. Milyen értelemben újak ezen ismeretek?

Az emberi megismerés mely sajátosságából fakad, hogy analitikus és szintetikus ismereteket különböztet meg?

4.5. Kitekintés: Tévedés, hogy ellentmondásként értelmezzük a végesség és a végtelenség egymáshoz való viszonyát (pontok, kontinuumok)

Nem tekinthető matematikai ellentmondásnak az, hogy bármilyen méretű kontinuum (a tér háromdimenziós kontinuum, az idő egydimenziós kontinuum) kiterjedés nélküli pontokkal végtelen kisebb kontinuumra osztható. A fenti összefüggést az emberek ellentmondásosnak tartják. Valójában a kontinuumok kiter-

jedés nélküli pontokkal való végtelen oszthatósága a kontinuum és a pont egyetemes sajátosságából és nem az emberi megismerés korlátozottságából következik minden kontinuum végtelen oszthatósága.

A matematikai ismeretek gyarapodásának sajátos paradoxonokkal találkoztak a matematikusok, a geometriával foglalkozók. Több ilyen paradoxon a végtelenséggel kapcsolatos. Az anyagi világ olyan, hogy térben és időben létező véges, változó, egyértelműen determinált anyagartikulációkból áll. A tér is (annak mindhárom dimenziója), az idő egy (dimenziója) is kontinuum. E kontinuumokba, egymástól különböző távolságra helyezhetők el kiterjedés nélküli pontok. Mennyi ilyen pont elhelyezésére van lehetőség bármely tér-, illetve időszakaszban? A rövidebb, illetve a hosszabb kontinuumban is végtelen számú. Olyan paradoxonokkal állunk itt szemben, amiket nem tudunk megoldani? Ha azt, hogy különböző méretű kontinuumban ugyanolyan (végtelen) számú pont helyezhető el ezt ellentmondásnak tételezzük, akkor tévedünk. Itt nincs ellentmondás. A pontnak nincs kiterjedése, a kontinuumnak kiterjedése van. A kiterjedéses kontinuumban a kiterjedés nélküli pontokat nem lehet legközelebb egymásmellé tenni. Mert a kiterjedés nélküli pontok vonatkozásában nincs legközelebb.

A pontok és a kontinuumok fenti sajátosságából következik a kontinuumok hosszától független végtelen oszthatósága. Azért nincs ellentmondás a végtelen oszthatósággal kapcsolatban, mert abból, hogy egy dolog (a pont) kiterjedés nélküli, egy másik dolog meg kontinuum, elvileg nem következhet más csak az, hogy a kontinuumban végtelen számú pont helyezhető el, másként megfogalmazva a végtelen oszthatóságról van szó. Az lenne ellentmondásos, abszurd, ha bármilyen rövid szakaszban nem lenne elhelyezhető kiterjedésnélküli végtelen számú pont.

Ne keressünk okát az egyetemes sajátosságoknak, képességeknek, mert elvileg nincs nekik. Ne tekintsük ellentmondásnak, paradoxnak azt, hogy bármilyen rövid szakaszban végtelen számú pont helyezhető el, mert a pontok és a kontinuumok viszonya, természetünknél fogva csak ilyen lehet.

A pontok kiterjedés-nélküliek.

A vonalak, síkidomok, háromdimenziós testek kontinuumok. A tér háromdimenziós kontinuum. Az idő egy dimenziós, a múltból a jövő felé tartó kontinuum.

A pontok, és kontinuumok fenti sajátosságából következik, egyrészt, hogy a kontinuumok kiterjedés nélküli pontokkal különböző méretű kontinuumokra oszthatók.

A kontinuumok sajátosságából következik, hogy – méretüktől függetlenül – végtelen oszthatók.

A pontok kiterjedés nélküliek, a tér háromdimenziós, az idő egy dimenziós kontinuum. Következik-e a fentiekből az, hogy a kiterjedéssel rendelkező kontinuumokban végtelen számú kiterjedés nélküli pont helyezhető el vagy nem?

Megismerésbeli ellentmondás-e az, hogy bármilyen hosszú kontinuumban végtelen számú pont helyezhető el (van)?

Vajon abból, hogy a kontinuumban végtelen pont helyezhető el az következik, hogy a valóság ellentmondásos?

5. Új determináció elmélet Az anyagi világ determináció oldaláról való megismerése.

5.1. Az egyetemes sajátosságok, összefüggések ismeretétől a konkrétabb ismeretek felé való haladás elve

Az anyag egyetemes sajátosságai, összefüggései a legáltalánosabbak. Azon egyetemes sajátosságtól induljunk a konkrétabbak megismerése felé. A determinációt olyan egyetemes sajátosságnak tételezzük, ami szerint az anyagi világban teljes tér-időbeli hierarchikus általános rendezettség van. A tágabban értelmezett determináció ez az egyetemes sajátosság.

Az általánostól a konkrét megismerése felé haladás elvét követem. Az egyetemes sajátosságok a legáltalánosabbak. E sajátosságok közül azon egyetemes sajátosságból (összefüggésből) kiindulva vizsgálom a konkrétabb sajátosságokat, összefüggéseket, amely egyetemes sajátság a teljes, pontos rendezettséget tételez a világban. Ez az egyetemes sajátosság implicite az összes aktuális és potenciális egyetemes sajátosságot is tartalmazza. A *determináció legáltalánosabb közelítésben* az anyagi világ minden rend mozzanatát tartalmazza. A tágabbam értelmezett determináció oldaláról való megismerés így az anyag mindkét típushoz tartozó egyetemes sajátosságaival (aktuális, potenciális) foglalkozik – annak megfelelően, hogy azokban is rend érvényesül – amik egyetemesek. Ezeknek nincs, elvileg nem lehet kiváltó okuk.

A véges jelenségeket érdemben (mindenoldalú rendezettségükben) akkor ismerjük meg, ha kiváltó okait is ismerjük. Megismerésünk végességéből, kereső természetéből következik, hogy térbeni időbeni érzeteinkben a tér-időbeli rendet csak az általánosságokban – ismétlődéseken keresztül – vagyunk képesek (nem teljes bizonyossággal) megismerni. Általános okok

ismeretében arra kapunk választ – általánosság szintjén – hogy mi váltotta ki a jelenségeket, anyagartikulációkat. Ezen ismeretek birtokában látunk előre valamilyen pontossággal.

A determináció elv mellett felesleges az indeterminációelv érvényét is tételezni, például azért mert megismerésünk természete miatt a konkrét determinációt elvileg nem vagyunk képesek pozitíve megismerni, csak tételezni.

A mindenkori jelen aktualizálódott anyagartikulációi a kiváltói a jövőben aktualizálódó anyagartikulációknak. Az előrelátásunk révén nyílik lehetőség arra – az esetek jelentős részében –, hogy tevékenységünkkel olyan feltételeket teremtsünk, hogy ezek számunkra kedvező okozatokat, következményeket váltsanak ki.

Tételezzük, hogy hierarchikus általános rend van a világban. Az anyagi világ teljes rendezettségét tételező egyetemes sajátosságból kiindulva, a mind konkrétabb ismeretek feltárása a megismerés útja. Ezt az utat követve tárul fel előttünk a filozófiai és a konkrétabb szaktudományos tételek harmonikus illeszkedése. Ha nem megyünk végig ezen az úton, hamarabb megállunk – mert egyelőre nem találjuk a kapcsolatot, az illeszkedést – a megismerésünk zsákutcába kerül. Ezen összefüggés ismeretében a különböző általánosságú tételek egymáshoz való harmonikus illeszkedéséig szükséges folyatatni a megismerő tevékenységet.

Megismerésünk végességéből, kereső jellegéből következik, hogy a megismerő csak ismétlődések alapján utólag képes általánosságokat, általános rendet feltérni. Az ismeretek gyarapodásával eddig nem ismert általánosságokat ragadunk meg. Folytatjuk megismerő tevékenységünket, keressük a világban az általánosságokat, a rendet. Ismereteink korlátozottságát tételezzük, azért folytatjuk a megismerő tevékenységet.

Az ismeretek gyarapodásából következik, hogy téves minden olyan felfogás, ami az ismeretek korlátozottságából a valóságban lévő rend korlátozottságára következtet. A világ egységességét s a teljes rendezettségét tételezzük – a konkrétság szintjéig.

Általánosságok ismerete alapján vagyunk képesek előrelátni, ennek megfelelően kitűzött céljainkat mind hatékonyabban elérni.

Az egyetemes sajátosságok közül miért éppen a tágabban értelmezett determinációból kiindulva haladunk a konkrétabb sajátosságok, összefüggések megismerése irányába?

Milyen érv szól amellett, hogy a konkrétság szintjén is tételezzük a teljes tér-időbeli rendezettséget?

Magyarázza meg a következő összefüggést: minél több általános ismeretet szerzünk, annál hatékonyabban valósítjuk meg céljainkat.

5.2. Új determináció elmélet

A materialista determináció elmélet szerint a mindenkori jelenben minden konkrét anyagartikulációt egyértelműen okokozati összefüggés vált ki. A determináció alaposabb elemzése nyomán derült ki, hogy ez a determináció felfogás hiányos. Az általánosan elfogadott materialista determináció felfogás az okokozati összefüggések egy részével nem számol. E determináció elmélet teljesnek tételezi azt az elméletet, ami csak részleges. Így nincs tudomása az ismeretei korlátozottságának. A hiányosság eddig nem tudatosult. Valahogyan el van rejtve. Csak a determináció alaposabb elemzése nyomán derül ki a hiányosság. Továbbá az is, hogy a megismerés mely sajátossága miatt nem tűnt fel az, hogy amit teljesnek tételeztek, az nem teljes.

Az új materialista filozófia újdonsága abban van, hogy kiküszöböli a materialista determináció elmélet e hiányosságát.

A determináltnak tételezett világról, jelenségeiről, összefüggéseiről akkor szerzünk a legteljesebb, legmélyebb ismereteket, ha nem csak azt ismerjük meg, hogy különböző szintjeihez tartozó jelenségeinek mi a sajátossága, hanem azt is, hogy miként determinálódott olyanná, mint amilyen. Vagyis, ha a determináció oldaláról ismerjük meg a jelenségeket. Az új determináció elmélet már azon determinánsokat is vizsgálja, amiket az általánosan elfogadott materialista determinációelmélet nem vizsgál.

Az új determináció elmélet szemléletében történő megismerés az általánostól a konkrét megismerése felé haladás elvét követi. Az új determináció elmélettel olyan új filozófia, új elmélet született, amihez új szemléletben, új paradigmákban való kutatás tartozik. S nem csak a filozófiában, de a szaktudományokban is. A szaktudományok is mind nagyobb súlyt helyeznek az ok-okozati összefüggések megismerésére. Vagyis arra, hogy a különböző szintekhez tartozó jelenségek determináció oldaláról való megismerésére.

Az új determináció elmélet alapösszefüggése: Nem csak a változások, de a jelenségek viszonylagos stabilitása is determinált. Ez utóbbi összefüggések az új determináció elmélet alapösszefüggése ismerete szemléletében kutatva kerültek feltárásra.

Miként értelmezhető a jelenségek stabilitásának determináltsága a legáltalánosabb közelítésben? Az egyértelmű meghatározottság elvéből következik, hogy „azonos hatások azonos következményeket váltanak ki". Ezen elvből következik, hogy a stabilitás úgy determinálódhat, hogy ez esetben az oknak az okozata megegyezik az okkal.

Arra van a megismerés beállva, hogy csak a változások okait keresse. Nem kis szellemi erőfeszítés e szemlélet elhagyása s a stabil jelenségek stabilitásának is keresni az ok-okozati össze-

függését, determinációját. Az általánosabbtól a konkrétabb megismerése felé haladva „a jelenségek viszonylag stabil létezése is determinált” elmélet, alapösszefüggés elmélet szemléletében kutattam, modelleztem új világelméletet, filozófiát. Ezzel kapcsolatban arra hívom fel munkáimat tanulmányozókat, hogy munkáim az új determináció elmélet szemléletében könnyebben érthetők meg.

Az ismereteink gyarapodásával egyrészt mind több konkrét ismerethez jutunk, másrészt ezek elemzése, általánosítása nyomán az derül ki, hogy a sokféle bonyolult jelenségek, folyamatok mind egyszerűbb általánosságok sajátos megnyilvánulásai. Annál mélyebbek, átfogóbbak bizonyos dolgokról, folyamatokról ismereteink, ha azokat minél egyszerűbb alapösszefüggések sajátos megnyilvánulásainak ismerjük meg azokat.

Az új determinációelmélet alapösszefüggése is egyszerű. Mint minden más esetben, itt is viszonylag hosszan tartó elemző munka eredményeként sikerült ezen egyszerű összefüggés feltárásához eljutni.

Az általános materialista determináció felfogás szerint minden változásnak kiváltója, oka van. Vagyis az ok-okozati összefüggés, determináció a változásokra vonatkozik. Az anyagi-világ egyetemes sajátossága, hogy viszonylag stabil jelenségek, anyagartikulációk vannak benne. Ezek kialakulnak, viszonylag stabilan léteznek, illetve elbomlanak. elemző munkám során arra jöttem rá, hogy téves ez a determináció elmélet miszerint csak a változásoknak van oka. Ez a felfogás az ok-okozati összefüggéseknek csak egy részét ragadja meg.

A materialista determináció felfogás szerint a korábbi és későbbi (kiváltó) valamint a későbbi, a (kiváltott) anyagartikulációk viszonya egyértelmű. Nem csak a változásnak, a viszony-

lagos stabilitásnak is van kiváltója. A változás kiváltásánál az ok és az okozat közt különbség van. A stabil jelenségeknél az ok olyan okozatot vált ki, ami (kvázi) megegyezik az okkal.

Az atomok viszonylag stabil létezők. Milyen erőhatás váltják ki az atomok stabil létezését? Az a permanensen ható erő, amivel az atommag és az elektronok vonzzák egymást. Ezen vonzóerő tartós érvényesülése váltja ki az atomok tartós létezését. Ha ez a vonzó erő, (kölcsönhatás, determináció, ok-okozati összefüggés) nem érvényesülne – permanensen – nem létezhetnének az atomok, mint stabil anyagcsomók. A fent leírtak nem cáfolhatóak. Ugyanakkor az emberek, akik a változásoknál tételeznek okokat, az atomok stabil létezése kapcsán az előbb vázolt erőhatásokban nem veszik észre, hogy ez is ok-okozati összefüggés. Adott térkörnyezetben minden időben érvényesülő erőhatás, determináló hatás, ok-okozati összefüggés, determináció.

A jelenségek stabilitásának nem lenne kiváltója? Ami már stabilan létezik, az már van, az már ki van váltva. A jelenségek létezésének nem tételeznek kiváltóját, okát, determinációját. Csak ha változás történik, annak van kiváltója, oka. A létezési folytonosság változatlanság. Az már értelmetlen kérdés lenne, hogy mi váltja ki azt, hogy a jelenségek stabilan léteznek?

Következetlen ez a determináció felfogás. De az, hogy következetlen nem könnyen észrevehető. A materialista determináció elmélet tételezi, hogy a mindenkori jelen anyagartikulációi pontosan az időben megelőző anyagartikuláció okozatai. Vagyis az ok-okozati összefüggés, s a determináció egyetemes. Azon determináció felfogás azonban, ami csak a változásoknál tételezi az ok-okozati összefüggéseket, nem számol azzal, hogy viszonylag stabil anyagartikulációk is vannak. Ezek „úgy jönnek a múltból a jelenbe”, hogy nincs okuk, kiváltójuk. Hézag, ellentmondás van az elméletben. Egyrészt azt tételezi, hogy

minden jelenbeli anyagartikulációt a múltbeliek tesznek pontosan olyanná, mint amilyen. Másrészt a jelenségek (időbeni) stabilitásának nem tételez okát.

A mindenkori jelen anyagartikulációi váltják ki a változásokat, a későbbi anyagartikulációkat. Egyetemes az ok-okozati összefüggés. Élesen fogalmazódott meg bennem a kérdés, hogy értelmes kérdés-e, hogy van e kiváltója a jelenségek stabilitásának. Arra a megállapításra jutottam, hogy értelmes a kérdés. Minden anyagartikulációt előzményei determinálják olyanná, mint amilyen. S a viszonylag stabil jelenségeknél is van előzmény s következmény. Erre a következményre nem lenne érvényes, hogy az előzmények által kiváltott? Ez olyan következmény lenne, ami nem megelőző artikuláció által kiváltott? Ebből az következne, hogy az a tétel, hogy a mindenkori jelen anyagartikulációi, illetve a későbbi anyagartikulációi egymáshoz való viszonya kapcsán a determináció, az ok-okozati összefüggés csak részlegesen érvényesül. A mindenkori jelenben olyan anyagartikulációk is lennének, amik éppen olyanságának nincs oka, nincs kiváltója?

Tény hogy olyan a világ, hogy benne vannak olyan anyagartikulációk, amik időben tartósak. Ha ezeknek nem tételezünk okát, akkor két elv alapján magyarázzuk azt, hogy milyen kapcsolat van az időben korábbi, valamint az időben későbbi anyagartikulációk között. Eszerint az ok-okozati összefüggést nem tételeznénk egyetemesnek. A jelenben aktuális anyagartikulációk egy részének, a stabil jelenségeknek, nincs okuk, nincs kiváltójuk. Ezek kiváltó nélkül csak úgy vannak. Vagyis a determináció nem egyetemes. Csak a változások determináltak.

Van olyan tapasztalat, ami alátámasztja, hogy csak a változásoknak van kiváltójuk? Nincs ilyen tapasztalatunk. A materialista determináció elmélet tételezi, hogy a mindenkori jelenben

csak olyan anyagartikulációk vannak, amiknek okuk van. Azonban csak a változások ok-okozati összefüggésével foglalkozik. Nem reflektál a teljes anyagi determináció tételezése és csak a változások okaival való foglalkozás közti ellentmondásra.

Vajon miért nem? Azért nem, mert nem veszi észre. Azért nem, mert a változatlanság, a stabilitásnál már felesleges okot tételezni, hiszen a stabil jelenségek már kialakulta, már léteznek. Miért nem keresi a stabilitás okát? Mert az van, az adott. Az emberek a változások okait keresik.

Az előzőekben vázolt gondolatmenet alapján értelmezhető, hogy a determináció kérdéseivel foglalkozóknak sem tűnt fel e determináció felfogás hiányossága. Nem merül fel bennük problémaként, hogy a múltból a jelenbe való kiváltások nem csak változások, hanem stabilitások kiváltása (ok-okozati összefüggése) is.

A determináció felfogás képviselőinek nem tűnik fel, hogy amennyiben csak a változások okait vizsgálja, a stabilitások okait nem, akkor a ténylegesen ható okok jelentős részével nem foglalkozik. Miért nem tűnik fel, hogy a ható okok egy részét figyelmen kívül hagyta? Erre a kérdésre saját tapasztalataink alapján minden ember tudja a választ. Mindenkit a változások okai érdekelnek. Ahhoz, hogy rácsodálkozzunk olyan dolgokra, amik mellett korábban elmentek az emberek, nem vettük észre, az adott jelenség alaposabb elemzésére van szükség.

Az emberi megismerés általános sajátossága, hogy egy-egy jelenséggel kapcsolatban gazdagodnak az ismeretei. Az ismeretrétegek, mint reflexiók értelmezhetők. Ha olyan dolgot ismerünk meg egy-egy jelenségről, amit korábban nem ismertünk, akkor ismereteink gazdagodnak, ismereteinket így a magasabb szintű reflektáltság jellemzi. Egy-egy dologról sokféle ismeret-

szerzésre nyílik lehetőség. Bizonyos felfedezések egy-egy korban már a „levegőben” vannak. Kvázi verseny van a kutatók közt abban, hogy keresett összefüggést ki fedezi fel elsőként.

Olyan sajátosságok, összefüggések is vannak, amelyekre vonatkozóan kérdések sem merülnek fel. Kérdésfelvetés szintjén sem érzékelik a problémát. Úgy tekintik a dolgot, az az elfogadott, hogy már ismerjük, ami a dologról megismerhető. (Ilyen típusú az a materialista determináció felfogás is, ami szerint csak a változásoknak van oka.)

Felül kell vizsgálni a már ismertnek tételezett dolgokat. Alaposan elemezni, gondolkodni a problémán. Csak ilyen módon nyílik lehetőség olyan problémák megfogalmazására, olyan összefüggések felfedezésére, ami például a megismerés sajátos beállítódása miatt megoldottnak tűnik, ezért rejtve marad.

A filozófia kérdései közül mindig a determináció kérdései érdekeltek legjobban. Viszonylag egyszerűen megfogalmazom, hogy mi a hiányossága az általánosan elfogadott determináció elméletnek, s hogy mit tesz hozzá az új determináció elmélet. Azt azonban, hogy ilyen egyszerűen meg tudjam ezt tenni ahhoz hosszabb ideig tartó elemző munkára volt szükségem.

Nem úgy van ez, hogy a rácsodálkozunk olyan problémákra, amiket mások nem vettek észre; megfogalmazzuk a kérdést, majd ezt követően viszonylag gyorsan megszületik a válasz is. Hosszú út vezetett a probléma rácsodálkozás alapú észrevevésétől azon ismeretekig, amikkel napjainkban rendelkezem e kérdésről.

Amikor rájöttem, hogy nem csak a változásoknak, hanem a jelenségek viszonylagos stabilitásának is oka van még nem gondoltam, hogy meddig jutok el ezen összefüggés ismerete alapján történő tovább kutatás során. Ezen összefüggés ismeretében, szemléletében az általánostól a konkrét megismerése felé

haladás elvét követtem. Az anyagi világ szintes szerveződésének determinációját vizsgáltam. Kiderült, hogy az anyagi világ szerveződése (a részecskéktől a kristályokig s az élő rendeződés indulásától az ember, az emberi megismerés kialakulásáig) ugyanazon egyetemes törvények érvényesülésének produktuma. Elindulva onnan, hogy a jelenségek stabil létezése is determinált, új determináció elmélet új filozófia „kerekedett, kerekedik ki". Az élet is, mi emberek is e rendeződés produktumai vagyunk – ismereteinkkel, tudatunkkal együtt.

Szerintem minden új elméletnek új összefüggésekre való rácsodálkozás, kérdésfelvetés, annak megválaszolása az alapja. Az új determináció elmélet megszületésének mégis csak az a rácsodálkozás, kérdésfeltevés az indítója, hogy van-e oka annak is, hogy a jelenségek viszonylag stabilan léteznek? Az ezt követő elemző munka nyomán igennel feleltem e kérdésre.

Az általánostól a konkrét megismerés felé való haladás során gazdagodnak, konkretizálódnak az ismeretek. Az új determináció elmélet nyomvonalában (szemléletében) kutattam. Kérdések merültek fel, majd válaszok követté, újabb és újabb kérdések és válaszok.

Amíg egy-egy jelenség stabilan létezik, teljes a változatlanság? Nem teljes. Milyen erők determinálják stabilitását? Milyen erők miatt tapasztalhatók stabil létezése alatt is – bizonyos paraméter-intervallumon belüli – változások? Milyen erők hatása bomlasztja fel e jelenségeket? Milyen erők hatására valósul meg, hogy adott, viszonylag stabil jelenség más stabil jelenséggel egyesül, s magasabb rendű stabil jelenség alakul ki?

Az élőszervezetek is viszonylag stabil jelenségek. Minden viszonylag stabil jelenség azért stabil, mert alkotóelemei egymáshoz való viszonya a determináció eredményeként kvázi vál-

tozatlan. Mi következik ebből, a különböző szintekhez tartozó élettelen, s élő jelenségek determinációjára vonatkozóan? *Minden viszonylag stabil jelenség determinációja egyezik abban, hogy – adott külső hatások, erőhatások mellett – jelenségek alkotóelemei között olyan determinációs kapcsolat van, aminek eredőjeként a jelenség viszonylag stabilan létezik*.

Az élettelen szintek viszonylag stabil jelenségei alkotóelemeik egymásra gyakorolt erőhatása eredőjeként stabilak. A viszonylag stabil élőszervezetekben változások determinálódnak. E változások is determináltak. S a szervezetek viszonylag stabilak. E változások determinációnak is a szervezetek viszonylagos stabilitása a következménye.

Mi az egyezés azon jelenségek stabil létezésének determinálódásában, amelyek alkotóelemeik egymásra gyakorolt erőhatása eredőjeként stabilak valamint az élő szervezetek determinálódásában; amikben belső, determinált folyamatok eredőjeként stabilak? Az, hogy az élő és az élettelen viszonylag stabil jelenségek is determinációjuknak eredőjeként stabilak.

Minden szinthez tartozó élettelen jelenség s minden élőszervezet determináció oldaláról való megismerése magába foglalja egyrészt a kialakulása determinálódásának, másrészt viszonylag stabil létezése determinálódásának megismerését. Az új determináció elmélet szemléletében való megismerés a mind magasabb rendű szintekhez tartozó anyagartikulációk determinációját a maga kontinuitásában ragadja meg.

A jelenlegi materialista determináció felfogás szerint a változások determináltak, a változásoknak van okuk. Az új determináció elmélet szerint a jelenségeknek stabil létezését is okok váltják ki. Az új determináció elmélet szerint az ok-okozati összefüggés kontinuusan, hézagmentesen érvényesül. Azzal, hogy viszonylag stabil, új jelenség

alakul ki, nem szakad meg a determináció kontinuitása, ugyanis az új jelenség kialakulását követően annak a stabil létezést kiváltó ok-okozati összefüggés érvényesül mindaddig, amíg a jelenség létezik. A jelenség mindaddig stabil marad, amíg nem éri az alkotóelemeket összekötő erőnél intenzívebb azokkal ellentétes irányba ható más erőhatás.

Az új determináció elmélet is úgy született, hogy a determináció elemzése során olyan összefüggése került feltárásra, ami korábban nem volt ismert. (Ez az új elmélet a determináció kérdésköre elemzése eredményeként, magasabb szintű reflexió produktuma.)

Az új determináció elmélet ismeretében az a kérdés is megválaszolásra vár, hogy azon ok-okozati összefüggéseket, amik jelenségek viszonylag stabil létezését váltják ki, miért nem vizsgálták a tudósok, filozófusok? Úgy tűnik azért, mert a stabil létezést adottnak vették, a változást előidéző ok-okozati összefüggések érdekelték őket.

A determináció konkrétabban anyagcsomók erővel egymásra hatása, jelenségek alkotóelemeinek erővel való egymásra hatása. A viszonylag stabil jelenségek determinációjánál is ez történik. Például az atomok stabil létezése is erőhatások által kiváltott. Az atommag és az elektronok permanens vonzóerővel való egymásra hatása váltja ki az atomok stabil létezését.

Az új determináció elmélet nem tekinti adottnak a különböző szintekhez tartozó viszonylag stabil jelenségek létezését. Ok-okozati összefüggés által kiváltott minden időben viszonylag stabil jelenség is. Ebből az következik, hogy a jelenségekhez kapcsolódó ok-okozati összefüggését akkor ismerjük meg kontinuitásuknak megfelelően, ha a változásokat kiváltó ok-okozati összefüggések mellett megismerjük azon ok-okozati összefüggéseket, determinánsokat is, amik viszonylag stabil létezését determinálják.

A mind magasabb rendű szintekhez tartozó jelenségek mindenikének viszonylag stabil létezését (a részecskéktől az élőszervezetekig,

az emberekig) olyan ok-okozati összefüggések determinálják, amiknek a jelenségek stabil létezése a következménye. E jelenségekkel kapcsolatban most már nem csak azon közös sajátosságról tudunk, hogy viszonylag stabilan éteznek, hanem arról, hogy olyan ok-okozati összefüggések alapján léteznek, aminek révén alkotóelemeik egymáshoz való viszonya kvázi változatlan. Ennek ismerete birtokában – az általánostól a konkrét megismerése irányába haladva – a megismerés számára az a feladat adódik, hogy az alkotóelemek viszonylag stabil egymáshoz való viszonya milyen konkrétabb úton-módon, milyen változások révén determinálódik.

Az új determináció elmélet szemléletében kutatva merülnek fel az alábbi kérdések: Adott szinthez tartozó jelenségek milyen konkrétabb erőhatások, folyamatok hatására determinálódnak stabil jelenségekként? Milyen konkrétabb determináció (ok-okozati összefüggés) eredményeként alakultak ki? Milyen konkrétabb determináció (ok-okozati összefüggés) hatására szerveződnek magasabb rendű jelenségekké, illetve bomlanak alkotóelemeikre?

E kérdésekre kerestem a válaszokat. Az anyag rendeződésének a determinációját vizsgáltam. Ennek során olyan rendeződési törvények tárultak fel, amelyek az élettelen, illetve az élő rendeződésnél egyaránt érvényesülnek. A mind magasabb rendű szintek esetében azt vizsgáltam, hogy az egyetemes rendeződési törvények milyen konkrét módon érvényesülnek. A szintes szerveződés determinációját az új determináció elmélet szemléletében a maga kontinuitásában sikerült elméletileg rekonstruálnom. E nyomvonalon kutatva ismertem meg az élőrendeződés, különböző szakaszait, a megismerés útján való rendeződés, alkalmazkodás determinációját, s a tudatot, mint a determináció produktumát.

Az új determináció elmélet alapösszefüggése a „kályha”. Innen indultam, indulok a mind magasabb rendű rendeződés determinációja megismerése felé, a mind magasabb rendű szintes szerveződés megismerése felé, egészen az emberi megismerésig, majd a társadalmi

fejlődés, a különböző társadalmi jelenségek megismeréséig. Így áll össze a filozófiát és a szaktudományokat integráló világelmélet.

Mely típusú, időben később aktualizálódó anyagartikuláció esetében nem tételez ok-okozati összefüggést a materialista determináció felfogás? Noha ezen elméletről azt gondolja, hogy minden időben későbbi anyagartikuláció esetében tételezi az ok-okozati összefüggést.

Mi lehet a magyarázata annak, hogy az ok-okozati összefüggés egyik típusának érvényesülése mind ez ideig észrevétlen maradt?

Mit jelent az, hogy a materialista determináció elméletet kontinuus elméletnek tételezték, noha nem volt az? Hol volt benne a hézag?

Az új determináció elmélet oldaláról történő megismerés csak a filozófiában jelent új szemlélet alapján való megismerést, vagy minden olyan szaktudomány esetében is, ami ok-okozati összefüggés oldaláról is vizsgálódik?

Miként kapcsolódnak össze az új determináció elmélet nyomvonalában vizsgálódva – az általánostól a konkrét megismerése felé haladva – a filozófia által, s a szaktudományok által feltárt tételek, összefüggések?

Milyen függési viszony van az új determináció elmélet által feltárt alapösszefüggés, valamint az új materialista filozófia nyomvonalában való kutatás eredményeként feltárt többi elmélet, összefüggés között?

***Egy másik kérdéssor**: Mi a hiányossága a jelenlegi determináció elméletnek? Az ok-okozati összefüggés mely típusát nem tartalmazza? Miben haladja túl ezt az új determináció elmélet?*

Az új determináció elmélet – a következmények oldaláról vizsgálódva – milyen két típusát különbözteti meg az ok-okozati összefüggéseknek?

Egy-egy jelenséghez kapcsolódóan az új elméletek általában úgy születnek, az adott jelenségeket, folyamatokat magasabb reflexiós szinten vizsgálnak. Értelmezhető-e az új determináció elmélet olyanként, ami a determináció magasabb reflexiós szintű vizsgálata révén vált ismertté?

Mi a magyarázata annak, hogy az általánosan ismert materialista determináció elmélet a jelenségek stabilitásának nem tételezett okát? Milyen viszony van a hatások és a következmények között, amikor viszonylag stabil jelenségek determinálódnak?

Mit jelent a determináció tér-időbeli kontinuitása? Melyik determináció elmélet rekonstruálja e kontinuitást?

Mi az a közös, egyetemes – a részecskéktől az emberig – minden anyagcsomó determinációban?

Az általánostól a konkrét megismerése felé való haladás elv alapján történik a megismerés. Mi a feladata (a determináció oldaláról való) megismerésnek, miután ismertté vált, hogy minden stabil jelenség egyezik abban, hogy alkotóelemei egymáshoz való viszonya kvázi változatlansága ugyanazon típusú következményeket kiváltó determináció (ok-okozati összefüggés) produktuma?

III. MIBEN KÜLÖNBÖZIK AZ ÚJ MATERIALISTA FILOZÓFIA MÁS FILOZÓFIÁKTÓL? KITEKINTÉS

6. Az új materialista filozófia más közelítésben vizsgálódik, mint a többi filozófia

Az ember sajátos keresés útján szerez érdemi, általános ismereteket. A megismerés fejlődésével olyan jelenségek közt is közös sajátosságokat, egységet ismer meg, amik közös sajátosságait korábban nem ismerte. Ebből következtetni lehet a világ egységére. A filozófiai megismerés két okból kifolyólag nem foglalkozott a világ egységének kutatásával. Az általános ismeretekről kiderült, hogy nem bizonyos ismeretek. A világ egységének megismerése így lekerült a filozófiai vizsgálódások témaköréből. A materialista determináció felfogásról azt tételezte, hogy csak a változásoknak van okuk. Valójában a jelenségek stabilitásának is van oka.

Az új materialista filozófia kiküszöbölte e hiányosságot. Szemléletében vizsgálódva lehetőség nyílik arra, hogy a világ minden jelenségét, az életet is, az élet fejlődését is, magát az embert is, sőt az emberi megismerést, az emberi pszichikumot is a kialakulása, viszonylag stabil létezése determinációjának oldaláról ismerjük meg.

Az új materialista filozófia az anyag egyetemes sajátosságaiból kiindulva építi fel elméletét. Miért nem az anyag-tudat viszonyt, s az emberrel kapcsolatos általános sajátosságokat, összefüggéseket tekinti az új materialista filozófia a tárgyának? Mi a magyarázata annak, hogy az új materialista filozófia az anyag egyetemes összefüggésének, a determinációnak az elemzésével kezdi tételei kifejtését? S majd – „az általánostól a konkrét megismerése irányába való tartás” megismerési elvet követve – a determináció mind konkrétabb megnyilvánulásait vizsgálja?

A történelmi fejlődés, a megismerés fejlődése során nagyon sok ismeret „halmozódott" már fel. Ezek között mindig kiemelt helyet foglalt, foglal el a saját fajunkhoz kapcsolódó sajátosságokkal, összefüggésekkel való foglalkozás. E megismerő tevékenység eredményeként nagyon sokat tudunk már magunkról, tulajdonságainkról, erkölcsös, erkölcstelen tetteinkről, a társadalomról, a társadalmi fejlődésről. Jelentős vélemény különbségek is felszínre kerültek – többek között – arra vonatkozóan, hogy milyen lenne az igazságos társadalom.

A korábbi filozófiák, kimondva, ki nem mondva, alapkérdésnek tekintették az anyag-tudat viszonyt. A korábbi filozófiai munkákban sokkal kisebb súly helyeződött az élettelen természethez, de még élettel kapcsolatos kérdésekre is.

Megérthetjük-e a világ szintes szerveződését, az életet, az élőrendeződést, ha nem ismerjük kialakulásának stabil létezésének determinálódását? Nagyon sok ismeretet szerezhetünk az életről, a különböző élő-fajokról. Minden anyagcsomó kialakulása, illetve viszonylag tartós létezése is determináció produktuma. Az élet is. Az élet kvázi végtelen sok lépésben továbbrendeződik, vagyis e továbbrendeződése is determinálódik. Amíg nem determinálódása oldaláról ismerjük meg az életet, amíg nem ismerjük kialakulása, viszonylag stabil létezése valamint továbbrendeződése determinációját, addig bármilyen sok másféle dolgot tudunk az életről, sok élőfaj sajátosságairól, összefüggéseiről nem ismerjük az élet keletkezésének, a szervezetek viszonylag tartós létezésének determinálódását, alapösszefüggését.

Megérthetjük-e sajátmagunkat, ha azt sem ismerjük, hogy milyen módon determinálódik az élet keletkezése, fejlődése? Ha még azt sem ismerjük, hogy mi az élet, az élőrendeződés alapösszefüggése? Egy élőfaj vagyunk mi is. Az élet alapösszefüggései fajunk esetében is ugyan az, mint az összes más fajnál.

Az életre, saját fajunkra vonatkozó ismereteink közül az a determinálódás ismerete hiányzik. Azon determináció ismerete, ami alapján az élet kialakult, kvázi végtelen sok lépésben való továbbrendeződött.

Igaz, hogy a dolgokról kialakulásuk, létezésük, fejlődésük alapösszefüggése ismerete nélkül is minden határon túl szerezhetünk ismereteket. Szerezhetünk ma is. Később is. S ha az élet, s az ember kialakulása, létezése, fejlődése determinálódását nem ismerjük, attól még nagyon sok, kvázi végtelen sok ismeretet szerezhetünk az életről, a különböző élőfajokról, s az emberről is.

A materialista gondolkodók túlnyomó része a világot egységesnek, tér-időben determináltnak tételezi. A mind magasabb rendű szintek kialakulása, illetve tartós létezése is determinálódik. Mi emberek is (tudatunkkal együtt) e rendeződést eredményező determináció produktuma vagyunk. Az élet megismeréséhez nem elég a szervezetek különböző tulajdonságairól mind több ismeretet szerezni, el kell jutni az élet kialakulása, létezése, fejlődése determinációjának a megismeréséig. Az élet kialakulása, viszonylag stabil létezése alapösszefüggései ismeretét követően, ezen ismeretekre támaszkodva nyílik érdemi lehetőség arra, hogy fajunkat is, mint az élőrendeződés, sajátos továbbrendeződés produktumát ismerjük meg.

Nagyon sokat tudunk pszichikai képességeinkről, megismerő képességünkről anélkül, hogy magyarázatot tudnánk adni arra, hogy az evolúció során miért alakult olyanná pszichikumunk, megismerő képességünk, élményvilágunk, mint amilyen. Értékeljük élményeinket, tevékenységünket. Ennek során eltérést tapasztalunk aközött, amit cseleszünk illetve aközött, amit értékes tevékenységnek tartunk. Mi a magyarázata annak, hogy ismerjük az értékesebb tevékenységet is, mégis sokszor olyat cselekszünk, amit értéktelennek tartunk.

Más: A különböző korokban, a különböző társadalmi pozícióban, különböző rétegekhez tartozó emberek értékrendjében jelentős különbségek, ennek megfelelően érdekellentétek vannak.

A tudományok, a technika fejlődése révén mind kényelmesebben élünk. Abban, hogy ez jó, általános az egyetértés. Nem sikerül választ adni arra a kérdésre, hogy miért nem követi a mind kényelmesebb életet az emberek jobb közérzete, mind kiegyensúlyozottabb élményvilága.

Nincs elég ismeretünk magunkról, ha csak azt tudjuk, hogy létezünk, hogy milyen képességeink, tulajdonságaink vannak, a történelem során milyen változások történnek velünk. De nem ismerjük ilyenné válásunknak determinációját. Akkor van az életről mélyebb ismeretünk, ha a determináció oldaláról ismerjük az élet kialakulását, létezési folytonosságát, szakadatlan továbbfejlődését. Magunkról is akkor van mélyebb ismeretünk, ha a determináció oldaláról ismerjük meg saját fajunk kialakulását, viszonylag stabil létezését, különböző képességeinket stb.

Az anyagi világ egyetemes-sajátosságai egyetemes összefüggései közül a determináció olyan összefüggés, ami minden jelenséget „összeköt". Amiből kiindulva (az általánostól a konkrét megismerés felé haladva) a világ anyagi egysége elméletileg rekonstruálható. Az anyag mind magasabb rendű szintjei rendeződése megismerésével ismerjük meg az életnek, s mind magasabb rendű szerveződésének, így a megismerésnek is a helyét az anyagi világban.

Milyen általánossági szinten kezdjük a determináció megismerését? Az egyetemesség szintjén. Az anyag rendeződésének (mint egyetemes összefüggésnek, alapösszefüggésnek) a determinációjánál. Majd az általánostól a konkrét ismeretek felé haladás elvét követjük. Ennek során mind konkrétabb ismeretet

szerzünk a mind magasabb rendű szintes rendeződésének meghatározottságáról, a rendeződés élettelen, illetve élő típusának determinációjáról.

Az élővilágra a továbbrendeződési képesség, a szakadatlan továbbrendeződés a jellemző. Az élőrendeződésnek több szintje van. (Ezzel későbbi munkáimban, monográfiáimban részletesen foglalkozom.) Az ismeretalapú alkalmazkodás (rendeződés) a legmagasabb szintje az élő rendeződésnek. E rendeződési szint determinációjának megismerése a megismerés, a tudat anyagi világon belüli helyének a megismerése.

A megismerés is anyagartikuláció. Akkor ismerjük meg érdemben a megismerést is, ha megismerjük kialakulása determinációját. Az új determináció elmélet, az új filozófia – nagyon általános szinten – eljut addig, hogy megismeri magának a megismerésnek is a determinációját.

Mi emberek pszichikumunk révén élünk át különböző (ismeret, szükség, tevékenység stb.) élményeket. Akkor ismerjük meg fajunkat, ha az evolúció determinációja oldaláról vizsgálódunk. Az evolúció determinálódása során alakult ki pszichikumunk is. Akkor ismerjük meg érdemben az emberek élményvilágát, tevékenységét, s ehhez kapcsolódóan a történelmünket is, ha pszichikumunk, pszichikus képességünket, tulajdonságainkat is, mint az élőrendeződés termékét vizsgáljuk.

Olyan pszichikus sajátosságaink is vannak, amiket nem tartunk kívánatosaknak. E sajátosságok is az élőrendeződés során alakultak ki. A véletlenszerűen kialakult örökletes sajátosságaink közül azok rögzülnek, amik előnyösen hatnak létezési folytonosságunkra. Elemző tevékenység során azt is megtalálhatjuk, hogy miért azon pszichikai képességeink rögzültek (ezek között azok is, amiket most előnyteleneknek tartunk), amikkel rendelkezünk.

A történelmi fejlődés során mind több általános ismeretet szerzünk a világról –sajátos kereső tevékenység eredményeként. A megismerés előrehaladása során azon jelenségek közt, amik között csak különbségeket láttunk később közös sajátosságokat, egységet ismertünk meg. Mind magasabb szintű egységet. Ennek alapján tételezhető, hogy teljes egység van a világban.

A világban egységet kereső filozófiai megismerés elakadt. Erre kétféle, egymással összefüggő tévedés magyarázatot ad. 1. Az általános, kiemelten a filozófiai ismereteket – mint nem bizonyos ismereteket – feleslegeseknek, értékteleneknek nyilvánították. 2. A materialista determináció elmélet a kétféle következménnyel járó ok-okozati összefüggés közül, csak a változások ok-okozati összefüggését ismeri el.

Az új determináció elmélet – szemben a materialista determináció elmélettel – a változásoknak is a jelenségek stabil létezésének is tételez kiváltó okát. A világ jelenségeiről, összefüggéseiről akkor szerezhetünk érdemi ismereteket, ha nem csak azt tudjuk róluk, hogy milyen sajátosságaik vannak, hanem azt is, hogy milyen ok-okozati összefüggések eredményeként alakultak ki s léteznek viszonylag stabilan. A világ egysége a determináció oldaláról vizsgálódva ragadható meg. Az lenne a megismerés feladata, hogy következetesen a determináció oldaláról vizsgálódjon. E követelménynek a materialista determináció elmélet nem felel meg.

Nem a fent elvárt szemléletben történik a megismerés. Ennek az a következménye, hogy a világ különböző területeiről, szintjeiről felhalmozódó ismeretek nem illeszkednek. Nem sikerül a világban tételezett egységet modellezni.

Ez a hiányosság azonban nem akadályozza meg az ismeretek minden határon túli gyarapodását. Ezen ismereteknek azonban hiányzik a „gyökerük”. Az új determináció elmélet szemléletében való megismerés a feltétele annak, hogy a világ tételezett egységét modellező ismeretrendszer épüljön fel.

A világ egységét megragadó filozófia az egyetemesnek tételezett determináció oldaláról vizsgálódik. Az általánostól a konkrét megismerés irányába haladás elve alapján épül fel ez a filozófia.

A különböző filozófiai irányzatokra általában jellemző hogy nem a determináció oldaláról közelítve vizsgálódnak. Kimondva, ki nem mondva az anyag-tudat viszonyt a filozófia alapkérdésének tekintik. További jellemzőik, hogy s az emberi, társadalmi problémákra fókuszálnak.

Az anyagi világ rendeződése determinációjának alapösszefüggése, majd a különböző rendeződési szintek mind konkrétabb megismerése útján jutunk el az élet létezőse, továbbrendeződése determinációjának megismeréséhez. S mi is az élőrendeződés produktumai vagyunk. Megismerési képességünkkel, tudatunkkal együtt. A pszichikumunk révén élünk át különböző (ismeret, szükség, tevékenység stb.) élményeket. Akkor ismerjük meg fajunkat, ha az evolúció determinációja oldaláról vizsgálódunk. Az evolúció determinálódása során alakult ki pszichikumunk is. Akkor ismerjük meg érdemben az emberek élményvilágát, tevékenységét, s ehhez kapcsolódóan a történelmünket is, ha pszichikumunk, pszichikus képességünket, tulajdonságainkat is, mint az élőrendeződés termékét vizsgáljuk.

Vannak olyan pszichikus sajátosságaink is, amiket nem tartunk kívánatosaknak. E sajátosságok is az élőrendeződés során alakultak ki. A véletlenszerűen kialakult örökletes sajátosságaink közül azok rögzülnek, amik előnyösen hatnak létezési folytonosságunkra. Elemző tevékenység során azt is megtalálhatjuk, hogy miért azon pszichikai képességeink rögzültek (ezek között azok is, amiket most előnyteleneknek tartunk), amikkel rendelkezünk.

A megismerés fejlődése során milyen ismeretek alapján következtethettek az emberek a világ egységére?

A megismerés mely felfedezése annak magyarázata, hogy a filozófia nem tételezte, így nem kereste az egységet a világban?

A materialista determináció-értelmezés mely hiányossága akadályozza, hogy a determináció oldaláról vizsgálódva a világ egysége elméletileg modellezhető legyen – általános közelítésben?

A különböző filozófiai irányzatok általában az ember, a társadalom kérdéseire fókuszálnak, több irányzat az anyag-tudat viszonyt a filozófia alapkérdésének tartja. Mi az alapvető hiányossága e filozófiai irányzatoknak?

Miben tér el a fenti filozófiai irányzatok megismerési elveitől kutatói szemléletétől az új materialista filozófia?

Van-e a világban olyan jelenség (a részecskéktől az emberi ismeretekig, a tudatig) ami nem értelmezhető úgy, hogy az anyagi determináció produktuma?

Ha nincs ilyen jelenség, akkor elfogadhatjuk, hogy minden jelenséget, annak minden sajátosságát akkor ismerjük meg érdemben, ha kialakulása, viszonylag stabil létezése determinációját is megismerjük?

Ebben a szemléletben történő megismerésnél mi a feladat például akkor, ha az élet alapvető összefüggését, az élőrendeződést, s annak mind magasabb szintű rendezettségét, az ismeret útján alkalmazkodó szervezeteket, azok pszichikumát stb. meg akarjuk ismerni?

7. Monográfiasorozatban tárgyalom az új materialista filozófia összefüggéseit, tételeit

Több monográfiában tervezem kifejteni az új determináció elméletet. E monográfiákban az alábbi problémák kerülnek – meghatározott egymásutánban tárgyalásra:

Ezen monográfia első része a filozófiával, mint a világ egységét kutató diszciplínával szembeni elvárással foglalkozik. Ezen elvárásokat a jelenlegi filozófiák nem teljesítik. Új filozófiára lenne szükség. Milyenre? E filozófia néhány alap összefüggésének vázlatos ismertetése következik.

A monográfia második része az anyagi világ egyetemes-sajátosságaival, összefüggéseivel foglalkozik – érdemben. Kiemelten a determinációval. S a materialista determináció elmélet elemzése nyomán kiderült, hogy hiányos ez a determináció elmélet. E hiányosságot küszöböli ki az új determináció elmélet.

Az általánostól a konkrét megismerése irányába való haladás elvét követem.

Ennek megfelelően a *következő monográfiá*ban felbontásra kerül a determináció zárójele. Ugyanis különböző típusú erők determinálnak. A determináció az anyagcsomók, illetve alkotóelemeik erővel való egymásra hatása. Milyen típusai vannak ezeknek az erőknek? Mi jellemző rájuk? Miként hatnak együtt? A fizika tudomány sok ismerettel rendelkezik ezen erőkről. Ezekre az ismeretekre támaszkodva az új determináció elmélet szemléletében általánosabb filozófiai közelítésben vizsgálom ezen erőket. A rendeződés determinációja oldaláról ezen erőkkel kapcsolatos általánosabb sajátosságok, összefüggések érdekelnek.

Nagyon fontos ezen erők ismerete, egymásra való hatásuk ismerete, hiszen ezen erők, és csak ezen erők azok, amik min-

den rendeződési szint kialakulásánál, viszonylag stabil létezésénél érvényesülnek.

Mik a tárgyai a további monográfiáimnak? Miután ezen erőkről az új determináció elmélet szemléletében szereztem ismereteket, lehetőség nyílik az anyag rendeződés determinációjának alaposabb elemzésére, megismerésére is. a mind magasabb rendű szintekhez tartozó jelenségek kialakulásának determinációjának, valamint az adott jelenség viszonylag tartós létezése determinációjának a megismerésére. Arra, hogy mi a szerepe a rendeződésben a változások determinálódásának, illetve a stabilitás determinálódásának.

Ezt követően *az élőrendeződés különböző szintjeinek összefüggéseinek s az élet kvázi sok lépésben való továbbfejlődésének összefüggéseit vizsgálom több monográfiában*. Ezt követően az élőrendeződés különböző szintjeit vizsgálom. Ezek közül viszonylag részletesen foglalkozom az „ismeret—élmény—tevékenység" útján történő alkalmazkodással. S ezen alkalmazkodásban, mi emberek vagyunk a leghatékonyabbak. Saját fajunk pszichikumával, s ehhez kapcsolódóan az emberek értékvilágával, a társadalmi fejlődés problémáival foglalkozom legrészletesebben.

Mivel magyarázható, hogy az élőrendeződésnek különböző szakaszai, szintjei vannak? S mik ezek a szakaszok, szintek?

Csak utalásszerűen: 1 Az első szakasz a másolódó molekulák és az általuk katalizált vegyületek véletlenszerűen valamilyen szintű kedvező feltétel-teremtéstől a másolódó molekulák pontos fehérjeszerkezet meghatározásáig tart. 2. Az ivartalan szaporodás ivaros szaporodásba való átmenete, s az ivaros szaporodás tökéletesedése az élőrendeződés második szintje, szakasza. 3 Az ismeret—élmény—tevékenység útján történő alkalmazkodás, az élőrendeződés harmadik szintje, szakasza.

Magas szintű megismerési képessége birtokában az ember alkalmazkodik a legsikeresebben „ismeretélmény—pozitív, negatív élmény (motiváció)—tevékenység” útján. Élményvilágunkat az evolúció során kialakult pszichikumunk általános sajátosságai, valamint a bennünket ért (külső, belső) hatások determinálják.

Az ismeret—élmény—tevékenység útján való alkalmazkodás az élőalkalmazkodás legmagasabb szintje. Az alkalmazkodásnak ez a pszichikumhoz kapcsolódó szintje is az egyetemes rendeződési törvények érvényesülése alapján épül ki, ugyanúgy, mint az a rendeződés, alkalmazkodás alacsonyabb szintjei. Hogyan is? Az élőszervezeteket érő sokféle véletlenszerű változások közül tendenciaszerűen azok, s olyan mértékben rögzülnek, amik, amilyen mértékben előnyösen hatnak a létezési folytonosságra. A pszichikumunk evolúciója során is érvényesül az élőrendeződésnek ez az alapösszefüggése. – Erről az oldalról vizsgálva tudunk érdemi magyarázatot adni arra, hogy a különböző pszichikai képességek, tulajdonságok milyen módon hatottak előnyösen ezen alkalmazkodási képességgel rendelkező fajok létezési folytonosságára. Az emberek létezési folytonosságára.

Saját pszichikumunkkal, élményeinkkel, tevékenységeinkkel kapcsolatban sok olyan kérdés merül fel bennünk, amikre napjainkig sem a filozófiák, sem a társadalomtudományok nem tudnak érdemi választ adni. Miért rögzültek olyan pszichikus sajátosságaink, amikkel rendelkezve olyan tevékenységeket is végzünk (például önző tevékenységeket), amiket értéktelennek tartunk? Sok esetben, már akkor értékteleneknek tartjuk, amikor választjuk.

Alapvető törekvésünk érvényesül azzal, hogy mind kisebb erőfeszítés mellett mind magasabb szinten elégítjük ki szükségleteinket, amint az anyagi javak mind hatékonyabban állítjuk

elő, mind nagyobb bőségben állnak rendelkezésünkre. Miközben mind sikeresebbek vagyunk ebben; ahogy mind közelebb kerülünk „a földi paradicsomhoz", konstatáljuk, hogy nem váltunk, nem válunk mind értékesebbé, nem leszünk elégedettebbek. Miért nem érezzük jól magunkat? stb. stb.

Általánosan elfogadott a következő összefüggés: Az csak előnyös lehet az emberek számára, ha mind kisebb erőfeszítés, munka ellenében mind magasabb szinten jutnak hozzá a javakhoz, ha mind kényelmesebben élnek. Nem értik, hogy hogyan van mégis, hogy miközben a fenti céljaik mind magasabb szinten teljesülnek, nem élik át azon pozitív élményeket, amikre számítottak. Sőt bizonyos szükségleteik kielégítetlen maradnak, megbomlik élményviláguk harmóniája. Kérdések, kérdések, amikre ez ideig nem születtek érdemi válaszok. Új determináció elmélet szemléletében vizsgálódva e kérdésre is megkísérlek érdemi válaszokat adni.